

Звіт подібності

метадані

Заголовок

Формування гуманних почуттів у дітей середнього дошкільного віку

Автор

Науковий керівник / Експерт

Горіна А.І.**Цуканова Н. М.**

підрозділ

кафедра дошкільної та початкової освіти

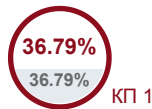
Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		36
Інтервали		0
Мікропробіли		101
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		404

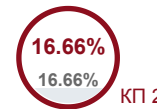
Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

12888

Кількість слів

98419

Кількість символів

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/16142/Kosenko_pedfack_2021_pdf?sequence=1	112	0.87 %
2	https://alexus.com.ua/formuvannya-gumannosti-yak-strizhneva-zavdannya-moralnogo-vixovannya-suchasnogo-doshkilnika-stattya-po-temi/	94	0.73 %
3	ВИХОВАННЯ ГУМАННИХ ВІДНОСИН СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ОДНОЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОГО ТРЕНІНГУ 5/28/2020 South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Факультет дошкільної педагогіки та психології)	60	0.47 %

4	«Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор».docx 11/24/2021 Rivne State Humanities University (Півненський державний гуманітарний університет)	58	0.45 %
5	http://4ua.co.ua/psychology/rb2bd78b4c53b89421206d27_0.html	56	0.43 %
6	«Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор».docx 11/24/2021 Rivne State Humanities University (Півненський державний гуманітарний університет)	54	0.42 %
7	http://4ua.co.ua/pedagogics/vb3ad78a4d53b89521206d26_0.html	51	0.40 %
8	«Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор».docx 11/24/2021 Rivne State Humanities University (Півненський державний гуманітарний університет)	49	0.38 %
9	https://alexus.com.ua/formuvannya-gumannosti-yak-strizhneva-zavdannya-moralnogo-vixovannya-suchasnogo-doshkilnika-stattya-po-temi/	49	0.38 %
10	http://4ua.co.ua/pedagogics/ta3bc79b4c43a88521316c37_2.html	45	0.35 %

з домашньої бази даних (0.00 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
------------------	-----------	--

з програми обміну базами даних (12.87 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	«Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольових ігор».docx 11/24/2021 Rivne State Humanities University (Півненський державний гуманітарний університет)	1088 (58)	8.44 %
2	Воєвода_Труш.docx 6/1/2020 Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (VSPNU) (VSPNU)	223 (11)	1.73 %
3	ВИХОВАННЯ ГУМАННИХ ВІДНОСИН СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО ОДНОЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОГО ТРЕНІНГУ 5/28/2020 South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky (Факультет дошкільної педагогіки та психології)	214 (10)	1.66 %
4	«ВИХОВАННЯ ЛЮДЯНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТВОРЧОЇ ГРИ» 12/9/2021 Rivne State Humanities University (Півненський державний гуманітарний університет)	42 (2)	0.33 %
5	ФОРМУВАННЯ ДОБРОЗИЧЛИВИХ ВЗАЄМИН У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВОЇ ГРИ 11/30/2021 Hlukhiv National Pedagogical University of Oleksandr Dovzhenko (Hlukhiv National Pedagogical University of Oleksandr Dovzhenko)	37 (2)	0.29 %
6	ВИХОВАННЯ ГУМАННИХ ВЗАЄМИН У ГРУПІ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.docx 11/29/2021 Rivne State Humanities University (Півненський державний гуманітарний університет)	26 (4)	0.20 %

7	Кваліфікаційна Ковтун 6/17/2024 Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy (Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy)	17 (1)	0.13 %
8	«Спілкування вихователя з дітьми як засіб виховання гуманних почуттів дошкільників».doc 11/22/2021 Rivne State Humanities University (Рівненський державний гуманітарний університет)	12 (1)	0.09 %

з Інтернету (23.91 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
1	https://alexus.com.ua/formuvannya-gumannosti-yak-strizhneva-zavdannya-moralnogo-vixovannya-suchasnogo-doshkilnika-stattya-po-temi/	573 (24)	4.45 %
2	http://ukrefs.com.ua/print:page,1,100938-Process-formirovaniya-gumannih-otnosheniy-u-deteiy-starshego-doshkol-nogo-vozhista-v-igrovoi-deyatel-nosti.html	314 (20)	2.44 %
3	http://psih.pp.ua/umovi-vihovannya-i-navchannya-ditey-doshkilnogo-viku-psihologo-pedagogichni-umovi.html	256 (15)	1.99 %
4	http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/16142/Kosenko_pedfack_2021.pdf?sequence=1	227 (8)	1.76 %
5	http://4ua.co.ua/pedagogics/ta3bc79b4c43a88521316c37_2.html	226 (15)	1.75 %
6	http://um.co.ua/1/1-6/1-69192.html	120 (8)	0.93 %
7	http://8ref.com/12/referat_127391.html	119 (6)	0.92 %
8	https://ua-referat.com/%D0%94%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_%D1%81%D1%8E%D0%B6%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D1%96%D0%B3%D0%BE%D1%80_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8F%D1%82	113 (5)	0.88 %
9	http://detkam.in.ua/vihovannya-gumannih-pochuttiv.html	82 (8)	0.64 %
10	http://4ua.co.ua/psychology/rb2bd78b4c53b89421206d27_0.html	73 (2)	0.57 %
11	http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4826/3/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf	71 (3)	0.55 %
12	http://4ua.co.ua/pedagogics/ra2ad68a5d53b88521306c27_0.html	68 (5)	0.53 %
13	http://4ua.co.ua/pedagogics/tb3ac78a5d53b89421316c37_0.html	63 (5)	0.49 %
14	http://4ua.co.ua/pedagogics/vb3ad78a4d53b89521206d26_0.html	61 (2)	0.47 %
15	http://4ua.co.ua/pedagogics/vb3ad68a5c53b88421206c27_0.html	57 (3)	0.44 %
16	https://rozrobka.in.ua/syujetno-roleova-gra-yak-zasib-rozvitku-dialogichnogo-movlenny.html	44 (2)	0.34 %
17	https://old.udpu.edu.ua/mobile/files/fahovi_vydannya/shkola/38.pdf	42 (3)	0.33 %
18	http://4ua.co.ua/pedagogics/xa2ac68b4d53b88421216d37_0.html	41 (4)	0.32 %
19	http://detkam.in.ua/moralene-vihovannya-doshkilenikiv-v-sistemi-vsebichnogo-rozvit.html	39 (1)	0.30 %

20	http://8ref.com/10/referat_102498.html	38 (2)	0.29 %
21	https://jak.koshachek.com/articles/konsultacija-grupa-na-temu-vpliv-multifilmiv-na.html	37 (1)	0.29 %
22	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/23367/5/Tarasun_autology.pdf	35 (2)	0.27 %
23	http://8ref.com/12/referat_128958.html	34 (3)	0.26 %
24	http://um.co.ua/8/8-15/8-158797.html	31 (3)	0.24 %
25	https://vcf.vn.ua/rol-diyalnosti-v-rozvitku-vlasna-aktivnist-ditini/	26 (2)	0.20 %
26	http://4ua.co.ua/pedagogics/sa3bd78b4c53a88521216d26_0.html	25 (2)	0.19 %
27	http://do.gnpu.edu.ua/images/PDF/ZbirnikuPDF/Zbirnik2.pdf	23 (2)	0.18 %
28	https://ukrbukva.net/page_5_94561-Igrovye-sredstva-razvitiya-lichnosti-mladshih-shkol-nikov.html	21 (2)	0.16 %
29	https://ua-referat.com/?red=3560	21 (1)	0.16 %
30	http://4ua.co.ua/psychology/rb2bd68a4d43b89421316c37_0.html	19 (1)	0.15 %
31	https://rozrobka.in.ua/rejiserseka-gra-yak-zasib-moralenogo-vihovannya-pidtrimki-dity-v2.html	19 (1)	0.15 %
32	http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11_51_2017.pdf	19 (2)	0.15 %
33	http://ukrefs.com.ua/print:page_1_105347-Vospitanie-gumannyh-chuvstv.html	17 (1)	0.13 %
34	https://ukrbukva.net/page_7_105736-Predmetno-razvivayushaya-sreda-v-doshkol-nom-uchrezhdenii-dlya-provedeniya-syuzhetno-rolevyh-igr-starshih-doshkol-nikov.html	14 (2)	0.11 %
35	https://studopedia.su/5_36831_priroda-navchannya-i-pratsya.html	13 (1)	0.10 %
36	http://4ua.co.ua/pedagogics/rb2ad69b4c43b88421306d27_0.html	13 (1)	0.10 %
37	http://detkam.in.ua/doslidjennya-rozvitku-syujetno-roleovih-igor-starshih-doshkile.html	13 (1)	0.10 %
38	http://4ua.co.ua/pedagogics/tb3ac78a5d53b89421316c37_2.html	12 (1)	0.09 %
39	http://4ua.co.ua/pedagogics/sa3ac69b4d43a89421306d26_0.html	11 (1)	0.09 %
40	http://4ua.co.ua/pedagogics/xb2bd69b5c43b89521306d37_0.html	9 (1)	0.07 %
41	http://um.co.ua/9/9-16/9-167862.html	6 (1)	0.05 %
42	http://um.co.ua/13/13-4/13-41799.html	6 (1)	0.05 %
43	https://rozrobka.in.ua/syujetno-roleova-gra-yak-zasib-rozvitku-dialogichnogo-movlenny-v3.html	6 (1)	0.05 %
44	http://bukvar.su/pedagogika/page_2_105042-Issledovanie-razvitiya-syuzhetno-rolevyh-igr-starshih-doshkol-nikov.html	5 (1)	0.04 %
45	https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2020/04/ScEdSoc-Kyiv-Mar2020.pdf	5 (1)	0.04 %
46	http://4ua.co.ua/pedagogics/qa2ac68a4c43a88421216d37_0.html	5 (1)	0.04 %
47	http://www.masalli.tk/chelovek.html	5 (1)	0.04 %
48	http://8ref.com/19/referat_196499.html	5 (1)	0.04 %

Список прийнятих фрагментів (немає прийнятих фрагментів)

РОЗДІЛ I.

ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1 Поняття гуманності й гуманних почуттів

Стрижнем і показником моральної вихованості людини є характер його відношення до людей, до природи, до самого собі. З точки зору гуманізму це відношення виражається в співчутті, співпереживанні, чуйності, доброті, емпатії. Дослідження показують, що усі ці прояви можуть формуватися у дітей вже в дошкільному віці. У основі їх формування лежить уміння розуміти іншого, переносити переживання іншого на себе [20, 3].

Проблема гуманних стосунків останніми роками привертає увагу все більшої кількості дослідників. Гуманні стосунки розглядаються у філософсько-етичному, соціальному, психологічному і педагогічному аспектах. Досягнута єдність думок дослідників з цілої низки питань, пов'язаних з категорією гуманних стосунків в теорії морального виховання. Проте сучасний етап розвитку суспільства в умовах соціальної нестабільності вимагає єдиного підходу до теорії гуманних стосунків. Найбільший розвиток гуманістичних ідей спостерігається в епоху відродження. Інтерес представляють висловлювання ранніх соціалістів-утопістів Т. Морая, Т. Кампанелли про виховання нової людини. Вони розглядають такі гуманні риси особистості, як милосердя, увагу до хворих, людей похилого віку, повага до добрих вчинків в сукупності з іншими рисами: працьовитістю, щедрістю, любов'ю та ін.

Проблема розуміння гуманних рис особи отримала свій подальший розвиток в середовищі французьких просвітників XVIII ст. Теорія, створена Ж.Ж. Руссо, зробила величезний вплив на пробудження в суспільстві інтересу до виховання дітей. Теорія Ж.Ж. Руссо відбиває погляди педагогів на формування гуманних почуттів до людей, «істинної людяності». У зв'язку з цим був вироблений принцип послідовності у вихованні: від моральних почуттів через вправи і навички до формування моральних переконань. Основне завдання вихователів, по думці ученого, стежити, щоб дитина нікому не робила зла, попереджати капризи, видаляти негативні приклади [30, 126]. Великий педагог-гуманіст Й.Г. Песталоцці велику увагу приділяв вихованню у дітей «істинної людяності» і «діяльної любові до людей». У творі «Лінгард і Гертруда» він показав, як він розумів розвиток людяності.

Не можна не погодитися з Й.Г. Песталоцці, який пропонував, в першу чергу, робити дітей чуйними, задовольняти їх щоденні потреби, домагатися того, щоб основу їх вражень, досвіду і діяльності складала любов і благодіяння, які надійно б закріплювалися в їх серці [15, 147].

Критерій моральності учений бачив «в досконалому пізнанні добра, в досконалому умінні і бажанні творити добро». Ним висунене важливе положення про виховання «діяльної любові людей». В основу системи морального виховання Й.Г. Песталоцці поклав формування міцних моральних навичок. Ці ідеї зберігають цінність до теперішнього часу.

Гуманізм пізніх соціалістів-утопістів А. Сен-Симона, Ш. Фур'є, Р. Оуена (XIX ст.) є якісно новим етапом у розвитку гуманістичної думки, оскільки вони здатні були обґрунтувати концепцію закономірної поступальної ходи людства до справедливого суспільства майбутнього, глибоко вірили у безмежні можливості виховання і ставили головним завданням виховання людини для колективу, для життя в суспільстві [3, 15].

Підкреслюючи доступність і необхідність виховання моральних почуттів у дітей, Р. Оуен вважав важливим засобом виховання дію на емоції і лінгвістику дітей. У дітей від народження до 5 років слід виховувати думку Ш. Фур'є, здатність отримувати задоволення від того, що вони доставляють щастя іншим. Він пропонував виховувати добро, привітність, терпимість та інші моральні якості. Р. Оуен і Ш. Фур'є підкреслювали, що вже в ранньому віці необхідно створювати атмосферу доброзичливості, ласки і радості. Їх протести проти суворої дисципліни, покарань були високо гуманними.

Ідеї виховання гуманних начал у дітей знайшли своє відображення в розвитку педагогіки. Ідеї гуманного ставлення до людини виявляються вже в глибокій старовині: в усній народній творчості, моральних і релігійних переконаннях різних народів.

В якості нових явищ в гуманістичній думці Київської Русі X - XIII ст. можна відмітити завдання «олюднення почуттів», тобто виховання в кожній людині з ранніх років моральних почуттів, таких як чуйність, доброзичливість, щирість [13, 3].

Одним з видатних пам'яток стародавньої педагогічної думки XII століття, що затверджувало гуманістичні ідеї у вихованні підростаючого покоління, є «Повчання» В. Мономаха. У ньому не лише уперше позначені, але і вирішені багато педагогічних проблем.

Мономах сформулював морально-етичні й естетичні норми, пов'язані з красою природи, людини, з її діяльністю. Починаючи з другої половини XVIII ст. гуманістична думка починає міцніти і розвиватися. Краї представники українського суспільства в особі

Г.Сковородата інших прогресивних мислителів і педагогів були упевнені, що головною перетворюючою силою громадських стосунків є нова мораль, заснована на гуманному відношенні людей одної до одної.

Слід зазначити, що гуманні стосунки не можуть сформуватися стихійно у людини. Саме тому велике місце займає проблема засобів і методів педагогічного впливу, що відповідають новим цільовим установкам в моральному вихованні: виховання гуманних стосунків між людьми, визнання дитини суб'єктом виховання, побудова взаємовідносин педагога з дитиною на основі довіри, поваги, взаємної уваги і так далі. У прогресивній педагогіці другої половини XVIII ст. дитина з об'єкту педагогічної дії «переходить» в суб'єкт виховання, було абсолютно новим явищем не лише в українській, але і в європейській педагогіці.

На наш погляд, великий інтерес мають питання гуманного виховання дітей в працях українських видатних вчених XIX століття В. Н. Каразін, О.В. Духнович, К.Д. Ушинського, М.О. Максимович. Виховання поваги до особистості людини витікає із загальної концепції служіння загальному благу, яке передбачає турботу про іншу людину, про благополуччя інших людей, готовність зробити їм матеріальну і моральну підтримку в скрутний час. Гуманні почуття вони вважали соціальними почуттями і приділяли їм велику увагу. Педагоги-гуманісти доводили, що у дітей рано виникають соціальні відчуття, вони прагнуть до суспільства товаришів, однолітків. Ті, хто позбавлений такого суспільства, не можуть навчитися поступатися іншому, покорятися, не можуть здобути інші позитивні якості [23, 41].

Прибічник гуманізму К. Д. Ушинський вказував на те, що пануючою рисою дитячої психіки є емоції, і пропонував, в першу чергу, впливати не на розум, а на почуття дітей. З точки зору М.О. Максимовича, гуманні стосунки виховуються у дітей в процесі життя під впливом навколишніх осіб і педагогів. Почуття соціально обумовлені. Джерелом розвитку моральних почуттів він вважав змістовну діяльність, працю.

Виховання гуманістичних рис особистості високо цінував і В.О. Духнович. Він наполегливо пропонував виховання гуманності як одну з найважливіших моральних рис особи, попереджав проти неправдивого його розуміння. Вважав, що справжній гуманізм включає і щире любов до людини, і боротьбу зі злом [31, 40].

Глибока повага до людини, уважне і дбайливе відношення до нього, готовність у міру своїх сил зробити матеріальну і моральну підтримку в скрутну хвилину є найдорогоцінніша якість особистості, яку, на думку В.Н. Каразіна, потрібно виховувати з дошкільного віку. Для прогресивної педагогіки завжди була характерною вимога виховання дітей у дусі гуманізму. Прогресивні педагоги того часу сприйняли ідею гуманізму і справедливо затверджували її необхідність для успішного вирішення виховних завдань. Так, видатний український педагог К.Д. Ушинський писав, що по почуттях дитяти вихователь повинен судити про успіхи морального виховання.

Уся педагогічна система К.Д. Ушинського була побудована на повазі до особистості дитини, щоб не нівечити її, а дати можливість вільно розвинути **духовність, її індивідуальність** [30, 9].

Таким чином, зазначені педагоги надавали велике значення вихованню гуманістичних рис особистості у дітей, починаючи з раннього віку. Учнітапослідники К.Д. Ушинського вважали, **що виховання гуманних якостей в дитинстві розвиває кращі сторони душі дитини, вчить її любити ближніх і брати безпосередню живу участь в їх житті. Вони радили одночасно з вихованням позитивних гуманних почуттів пригнічувати погані бажання дітей, а саме, мучити тварин, бути жадібними або надто власними** [33, 5].

Гуманізм періоду XIX-XX століть характеризується поширенням і впровадженням в масову свідомість нового мислення, в основі якого лежать кращі прогресивні традиції усього попереднього періоду. Гуманістична думка А.С. Макаренка, В. О. Сухомлинського містить ідеї, покладені в основу сучасної педагогіки - педагогіки співпраці. Загальною темою в роботах вчених є ідея поваги до дитини, глибокого розуміння її потреб і вікових особливостей, неповторності особистості кожної [36, 40].

Основним завданням виховання В. О. Сухомлинський вважав розвиток у дітей здатності до співпереживання, без якого він не мислив виховання моральної людини. У сучасну епоху загострення глобальних проблем людства, пов'язаних з його виживанням, традиції, ідеї і принципи гуманізму здобули особливу актуальність, стали життєвою необхідністю для кожного народу і людства в цілому. Зростає потреба в новому підході до розуміння гуманізму. Він покликаний виражати пріоритет загальнолюдських інтересів і цінностей, ввібрати в себе усі досягнення гуманістичних пошуків.

Таким чином, **гуманістичні тенденції завжди склали суть етичних поглядів великих мислителів і педагогів, а погляди на виховання гуманних почуттів і стосунків у дітей висувалися і частково обґрунтовувалися як класиками зарубіжної педагогіки, так і українськими прогресивними педагогами.**

Саме поняття «гуманізм» вживається у кількох смислових значеннях: назва епохи Відродження і різних культурних рухів, ідейних течій, напрямів громадської думки; назва галузі теоретичного знання, яка віддає перевагу гуманітарним наукам; позначення моральних якостей особистості - людяності, доброти, поваги; визначення найважливішого чинника усебічного розвитку особистості; вираження особливого відношення до людини як вищої цінності життя та ін.

Гуманність розглядається частіше як психологічне поняття, в якому відбивається одна з найважливіших рис спрямованості особистості [40, 136].

Слово «humanus» більшою мірою **відображає готовність допомагати іншим людям, виявляти повагу, проявляти турботу, співучасть, без яких неможливе існування людського роду.**

Поняття гуманності узгоджується з його тлумаченням в словнику філософським визначенням гуманізму. «Гуманний - людський, людяний, людський; властивий людині, істинно освіченій; людянолюбний, милостивий, милосердий» [22, 3].

На нашу думку, є правомірним розгляд гуманності як якості особистості, оскільки **якість - це «об'єктивна і загальна характеристика об'єктів, що виявляється в сукупності їх властивостей».** В зв'язку з цим гуманність слід розуміти як надхарактеристику особистості, яка включає комплекс властивостей, що виражають дбайливе відношення людини до людини.

У психологічному словнику поняття «гуманність» визначається як «обумовлена моральними нормами і цінностями система установок особистості на соціальні об'єкти (людину, групу, живу істоту), яка представлена у свідомості переживаннями співчуття і спільної радості... реалізується в спілкуванні і діяльності в аспектах сприяння, співучасті, допомоги». Гуманність на сучасному етапі розвитку науки розглядається як **якість особистості, що є сукупністю морально-психологічних властивостей особистості, що виражають усвідомлене і співучасливе відношення до людини як до вищої цінності.**

Змістовною стороною гуманних стосунків є якості, що складаються на достовірній моральній основі: доброзичливість, чуйність, дбайливість, справедливість, уважність.

Характеристику якостей гуманного відношення розкрито так: **піддоброчливість** розуміється **уміння доставити приємне, радість іншому (шляхом привітного звернення, пригощання чим-небудь смачним, пропозиції своїх іграшок та ін.).**

Чуйність - це уміння розділити радість і прикроці інших, відгукнутися на прохання, звернення товаришів, допомогти здолати негативні переживання, пошкодувавши, заспокоївши, запропонувавши спосіб відвернення.

Уважність - уміння помітити і зрозуміти переживання інших: підтримати позитивні емоції, допомогти здолати або полегшити негативні. Дбайливість - уміння **зробити ту або іншу послугу іншим подбати за ними (допомогти одягнутися, роздягнутися, виконати завдання на занятті).** Справедливість - уміння визнавати **рівні права** однолітків на **участь в спільній грі, виконання провідних ролей в ній, захист власної думки, на отримання задоволення іншими.**

Таким чином, гуманні стосунки, **відкриваючи низку загальнолюдських цінностей, являють собою ту основу, без якої неможливий моральний, духовний розвиток людини.**

1.2. Дошкільне дитинство як сензитивний період для формування гуманних почуттів

Проблема формування **гуманних почуттів вивчалася у вітчизняній дошкільній педагогіці досить детально і з різних позицій.**

Розглядалося відношення дитини до дорослих, однолітків, до дітей середнього і молодшого віку; вивчалися засоби виховання гуманних почуттів (художня література, гра, заняття, праця) в умовах сім'ї і дошкільних закладів. Значний вклад в розробку проблеми внесли дослідження О. В. Вакуленко, П. О. Киричок, Л. П. Нестеренко та ін.

Особливості становлення окремих гуманних почуттів дошкільнята розглядали:

- доброзичливість;
- чуйність;
- дбайливість;
- справедливість;
- милосердя.

У дослідженнях показана роль представлень дітей про моральні норми і правила поведінки, їх взаємозв'язок з розвитком моральних почуттів, емоцій, мотивів, навичок і звичок поведінки.

Педагогами і психологами доведено, що найбільш сензитивний період для становлення гуманних почуттів - дошкільне дитинство. Оптимальним для виховання гуманності є старший дошкільний вік. У цьому віці діти здатні не лише на узагальнення свого досвіду стосунків, але і на їх аналіз, на пояснення причин помічених в них недоліків. Необхідність і можливість залучення дитини до гуманних стосунків **обумовлена і функціональними особливостями дітей, їх сприйнятливістю, чутливістю до зовнішніх дій, готовністю до емоційного відгуку на стан, переживання іншого** [2, 126].

Як показують дослідження психологів, дотримання дітьми правил моральної поведінки не є гарантією сформованого у них гуманізму. Їх дії і вчинки в спілкуванні з однолітками нерідко позбавлені тієї чуттєвої основи, яка потрібна для співпереживання прикроців і радості товариша [2, 126].

Важливим механізмом моральної регуляції поведінки, що опосередковує засвоєння норм взаємовідносин, дослідники вважають емоційне ставлення до іншого. Оволодіння правилами вимагає певного відношення до однолітка, що правила як такі не задають відношення. Розвиток соціальних емоцій є першою умовою формування соціальних почуттів дошкільнят [2, 125]. **Встановлено, що зародження соціальних почуттів у дітей відбувається дуже рано. Так, психологи довели, що виникнення почуттів дитини пов'язане з появою емоційного відношення до матері.** Ці емоції уперше були названі ними «комплексом пожвавлення». Останнім часом «комплекс пожвавлення» і його вплив на спілкування дитини раннього віку з дорослим піддалися поглибленому дослідженню [2, 127]. Отримані дані свідчать про те, що емоційна реакція немовляти на дорослого є не інстинктивною, а соціальною реакцією. У дослідженнях велика увага приділяється ролі симпатій як самому ранньому прояву почуттів дитини до інших людей [2, 128].

Науковці відмічають, що соціальні почуття дітей раннього віку ще не усвідомлені, в їх основі лежить наслідування прояву почуття іншою дитиною. Інакше кажучи, її почуття носять характер «зараження емоціями дитини», що плаче або сміється. **Починаючи з 2-х років, процес стосунків дітей вже може протікати на гуманістичній основі. Дитина в цьому віці вже розуміє мову, завдяки цьому, її можна вчити зосереджувати увагу на своїй іграшці, не віднімати її у однолітка, ділитися солодощами, надавати допомогу у важких ситуаціях (зав'язати, застебнути, утішити і так далі). Найчастіше чуйність дітей проявляється в розраді засмученого, скривдженого товариша, проте, це лише у тому випадку, якщо прикроці дитини виражаються зовні (сльози, крик).**

Доведено, що чуйне відношення до емоційного неблагополуччя однолітка є для дитини одним з первинних проявів позитивного відношення до неї. Процесу формування чуйності сприяють: накопичення у дітей досвіду практичних дій, спрямованих на вихід з ситуації власного емоційного неблагополуччя, формування уміння помічати ситуацію, що викликає неблагополуччя і сприяти подоланню її, застосовуючи способи вираження чуйного відношення до неї.

Автор звертає увагу на ситуацію емоційного неблагополуччя, на уміння дітей її зрозуміти і проявити емоційність [1, 30].

Безпосередня роль соціальних емоцій в регуляції поведінки, стосунків дітей спеціально обговорюється в роботах О. В. Запорожця [20, 36], Я.З. Неверович і їх учнів. Дослідники вважають, що найважливішим внутрішнім механізмом становлення моральних стосунків дітей є «емоційна корекція» поведінки. Суть цієї корекції полягає в тому, що внутрішня детермінація дитячої діяльності мотивами здійснюється через емоції. Емоції забезпечують перетворення цілей на мотиви діяльності, при цьому спрямованість і динаміка діяльності наводиться у відповідність з наявними у дитини потребами і інтересами.

Однією з теоретичних основ програми формування гуманних почуттів дітей дошкільного віку є положення О. В. Запорожця про роль соціальних емоцій в моральному вихованні дітей дошкільного віку.

Нижче ми навели основні положення О.В. Запорожця про роль соціальних емоцій в моральному вихованні дітей [4, 5] сформованість соціальних почуттів спонукає дитину здійснювати добрі вчинки, проявляти гуманне відношення до оточуючих не тому, що на це орієнтують правила, а тому, що вона випробовує співчуття, доброзичливість по відношенню до однолітка дитина часто вчиняє врозріз з правилами не тому, що вона їх не знає, а тому, що у своїй поведінці не орієнтується на емоційний стан однолітків у моральному вихованні необхідно досягти такого положення, при якому вчинок, що відповідає моральній нормі, став для дитини особистісно значущим у середніх дошкільнят з'являється здатність передбачати наслідки передбачуваного вчинку. Дошкільник, засвоюючи моральні правила, здобуває своєрідну систему заходів, еталонів, цінностей, зіставляючи з якими спостережувані явища, він оцінює їх емоційно як привабливі або відразливі, як добрі чи злі. Емоційне передбачення дозволяє дитині не лише передбачати, але і відчувати той особливий сенс, який матиме для нього і здійснюваних дій, що оточують наслідки.

Цей психологічний механізм регулювання поведінки названий О.В. Запорожцем [31, 7] механізмом «емоційної корекції поведінки».

Наявність емоційного комфорту для кожної дитини в групі є важливою умовою виховання гуманних почуттів і стосунків дітей дошкільного віку.

Правомірно вважати, що функцію емоційної корекції гуманних проявів дітей здійснюють процеси співпереживання, співчуття, сприяння. Завдяки ним відбувається формування соціальних мотивів поведінки, становлення громадської, гуманної спрямованості особистості дитини.

Співпереживання як вираз гуманного відношення до людей проходить у своєму розвитку різні стадії: переживання - співчуття («Йому погано, мені його шкода»), переживання - утвердження себе («Йому погано, я так не хочу») і нарешті, переживання - дія («Йому погано, я хочу йому допомогти»). Педагогічну роботу можна вважати успішною, якщо в середньому дошкільному віці діти знаходяться на стадії «переживання - утвердження себе» і іноді проявляють здатність до реального «переживання - дії» [32, 3]. Емоції, що виникають у процесі дитячих взаємовідносин, характеризують особистісні стосунки і виділені в особливий клас емпатійні переживання [33, 7].

Способами практичної реалізації емоційного відношення до однолітка виступають доброзичливість, чуйність, справедливість, уважність, дбайливе відношення, що виражається в підтримці, допомозі іншим.

Природою істинно гуманних стосунків визначається емоційна спрямованість на інших (особливість гуманних почуттів і полягає в умінні співпереживати, співчувати, сприяти). Тому механізм моральної регуляції, що полягає в спонуканні до емоційного відношення до однолітка, представляється найбільш значущим і при формуванні гуманних стосунків.

Основою для формування позитивних вчинків дитини і засвоєння ним моральних норм поведінки і стосунків служить спільна з

однолітками практична діяльність і спілкування. Гуманні стосунки яскраво проявляються і формуються в невеликих дитячих об'єднаннях.

В групі дитячого саду створюються можливості для розвитку між дітьми взаємовідносин, основними характеристиками яких є доброзичливість. На нашу думку, що якість необхідно розглядати як уважне, співчутливе відношення до іншого. Залежно від ситуації, що складається, ці прояви можуть бути різні:

- в одному випадку одноліткові потрібно допомогти в іншому - схвалення в третьому - співчуття.

Цей загальний орієнтир дитини на однолітка і дозволяє їй здійснити вчинок, що є адекватним ситуації, що складається. У дитини поступово формується емоційно-ціннісне відношення до себе як суб'єкта гуманних стосунків з однолітками. Це відношення як би «зростає», складається на ґрунті дитячих переживань у взаємовідносинах з іншими дітьми під впливом оцінних дій вихователя []. Для дошкільника актуальна потреба у «залученні» до соціально схвалюваних зразків поведінки. Найбільш сприятливі для прояву гуманних почуттів дошкільнят такі **форми взаємодії, які припускають двосторонні емоційні контакти дорослого з дитиною, дитини з дитиною.** Обов'язковий **момент подібних взаємовідносин - уміння відчувати зацікавленість в спілкуванні з дитиною, готовність розділити її настрій, переживання. Дитина ж у свою чергу повинна випробувати радість від спілкування. Емоційні переживання при цьому набувають силу і служать рушійним мотивом** поведінки дошкільнят [25, 125].

Дослідження **показують, що в процесі колективної діяльності відбувається формування самого механізму управління поведінкою, механізму підпорядкування правилам, розвиток моральної регуляції поведінки** дошкільнят.

Сучасні дослідження [;] дозволили **виявити залежність формування у дітей дошкільного віку позитивного емоційного відношення один до одного, почуття дружби і товариства, симпатії від характеру здійснюваної ними діяльності. Якщо ця діяльність була організована так, щоб її здійснення об'єктивно вимагало кооперації і взаємодопомоги, а досягненню значущої мети припускало об'єднання зусиль усіх учасників, то створювалися сприятливі умови для виникнення спільності емоційних переживань і взаємної симпатії між членами усієї групи.** Інакше, коли діяльність дитячої групи за своїм змістом була позбавлена об'єднуючого початку, коли цілі одного з членів приходили в протиріччя з цілями іншого, в цих умовах починали складатися від відношення між дітьми, легко виникали сварки із-за володіння цікавим предметом, заздрість до однолітка, що досяг успіху, ревності, що цей щасливчик користується особливою прихильністю [36, 43].

Моральні стосунки можна розвивати в спільній діяльності: трудовою, ігровою, навчальною.

Механізмами формування гуманних почуттів і стосунків **є розвиток соціальних емоцій, засвоєння моральних норм, соціальна орієнтація дитини на однолітка, спільна практична діяльність.**

У багатьох зразкових основних освітніх програмах дошкільної освіти ставляться завдання формування гуманних почуттів у дошкільнят виховання гуманних почуттів (чуйність, співчуття, співпереживання, радість за товариша, почуття любові до рідного будинку, рідного краю, почуття власної гідності) формування оцінного чуттєвого відношення до усіх сторін соціального оточення (до рідного краю) формування емоційно-чуттєвого відношення до себе (почуття власної гідності, гордості, сорому, скромності).

Для вирішення поставлених завдань потрібні умови, що сприяють формуванню у дітей гуманних почуттів :

1. **створення в групі атмосфери постійної корисної зайнятості дітей за інтересами, що підтримує стан емоційного комфорту;**
2. **організація спілкування вихователя з дитиною, спрямованого на задоволення її потреб (в увазі до себе, у враженнях, в активній діяльності й досягненні успіху в ній, у взаємодіях з однолітками);**
3. виховання у дітей орієнту на емоційний стан однолітків;
4. на **виникнення у них труднощів в діяльності і в інших ситуаціях;**
5. **підтримка будь-яких контактів між дітьми, що виникають на основі** загальних інтересів, тяжіння один до одного, спілкування з приводу загальних вражень, що сприяє встановленню доброзичливих стосунків між ними.

Окреслимо наступні методи формування гуманних почуттів приклади **вчинків літературних героїв в ситуаціях, що містять в собі моральних сенс** особистий **приклад педагога в ситуаціях емоційного неблагополуччя** дошкільника **позитивна оцінка вчинків дітей в реальних ситуаціях неблагополуччя** однолітків **спонування до вчинків, що відбувають гуманне** відношення до оточення [].

Формування гуманного відношення до людей і природи розпочинається з раннього віку, в якому велика увага приділяється завданню виховання і розвитку позитивних емоцій і почуттів дітей: любові до батьків і близьких, прихильності до вихователя, симпатії і дружельності до однолітків []. По відношенню до дитини необхідно проявляти любов, ласку, **навчати способам вираження співчуття, уваги.** Наприклад, погладити того, хто плаче, привітатися і так далі. **Не можна дозволяти дитині проявляти недобррозичливість по відношенню до дорослих і дітей, підкріплювати ці дії позитивною оцінкою.**

Роботи вітчизняних учених показали, що виховання любові прихильності до близьких людей є головним чинником моральної сфери дитини в ранньому дитинстві. На основі цих почуттів формується цінне для морального розвитку прагнення виконувати вимоги дорослих, заслужити їх схвалення, проявити співчуття до оточення [].

Практично усі учені сходяться в одному: досвіду гуманного відношення малюк набуває, передусім, в сім'ї. **Важливо, щоб усередині сім'ї було прийнято піклуватися один про одного, щоб члени сім'ї підтримували один одного, разом раділи успіхам і переживали** із-за невдач.

Привітне чуйне **і проникливе відношення батьків до дітей, один до одного, до навколишніх людей і тварин - це основа виховання** гуманних почуттів у малюків. **Невдячне, байдуже відношення до оточення, тобто відсутність гуманності, найчастіше призводить до того, що у дитини формуються неправильні установки на соціальні взаємовідносини, а також порушується розвиток власного «Я»** дошкільника. **Діти зазвичай самі можуть не здогадатися, як проявити гуманність.** Тут потрібна **допомога дорослого (педагога або батьків).**

Процес формування почуттів **в дошкільному дитинстві пов'язаний з розумовим розвитком дитини, пізнанням навколишнього світу, ознайомленням з наслідками своїх вчинків, усвідомленням, що добре, а що погано.**

Почуття любові й **прихильності до близьких формуються у дітей в процесі спілкування, у прояві до них уваги і турботи з боку дорослих, у сім'ї і в дитячому саду. Виховуючи поведінку дитини, дорослий прагне спертися на її емоції, викликати власним прикладом відповідність переживання і дії.** Наприклад, мама може сказати малюкові пошепки: «Не шуми, бабуся спить, вона втомилася». Дитина, наслідуючи маму, починає поводитися тихо. Через різні ігрові дії можна спонукати дітей до прояву турботи, співчуття. Наприклад: «Погодуй голodne кошеня», «Погойдай хворого ведмедика».

Процес оволодіння дитиною раннього віку основами моральної поведінки може бути представлений як процес поступового перетворення дій, що проводяться спочатку дитиною спільно з дорослим, в дії, розділені між дитиною і дорослим, але здійснювані під керівництвом або за спонуванням останнього; і потім в окремі й самостійні дії, що виконуються за ініціативою дитини [].

Важливими методами в моральному вихованні дітей раннього віку є практичні методи: вправи дітей в правильних вчинках і приклад дорослих.

Наприклад, дорослий заспокоює дитину, що плаче, і просить інших дітей теж утішити скривдженого (погладити по голівці, дати іграшку).

Елементарне співчуття один до одного у дітей раннього віку є початком гуманних почуттів, що формуються.

З молодшого дошкільного віку проводиться велика робота з виховання **у дітей гуманних почуттів: любові до рідних, до матері, до сім'ї.**

Важливо поповнити соціальний досвід дитини безліччю позитивних вчинків. У зв'язку з цим провідними методами виховання гуманного відношення є приклад дорослих і організація педагогічних ситуацій, в яких дитина вправляється в позитивній поведінці.

У чотири-п'ять років відбувається поступове усвідомлення дитиною моральних цінностей. Діти ще досить імпульсивні, їх поведінка часто визначається зовнішніми обставинами, настроєм, тому вимагає постійного керівництва і розумного контролю дорослого. Головними залишаються спільна діяльність з дорослими, роз'яснення дорослого, організація практики поведінки. Педагогові необхідно привертати увагу дітей до способів вираження емоційного стану іншою людиною, учини «читати» емоції («Подивися і розкажи, кому з дітей на цих картинках весело, а хто засумував? «Як ти думаєш, чому він сумує?»). Дітей можна навчати рішення вербальних логічних завдань («Як би ти вчинив, якби побачив на вулиці малюка, що плаче?»). Подібні ситуації дозволяють дитині зробити вибір способу поведінки на основі власного життєвого досвіду, що сприяє розвитку уяви і мислення.

У молодшому і середньому дошкільному віку нові можливості для морального розвитку дітей відкриваються в грі. Відбиваючи в іграх взаємовідношення людей, діти починають глибше усвідомлювати поведінку дорослих, яка стає для них зразком [].

Великі можливості для виховання чуйності, поваги до оточуючих, уміння зважати на інтереси, задуми, бажання інших створюють творчі сюжетно-рольові ігри на побутові теми. У них відбиваються ті соціальні стосунки, які зачіпають дитину.

Упродовж усього дошкільного дитинства діти грають в «сім'ю». Ця гра першої виникає серед інших тем ігор, і в ній від віку до віку відбиваються поступово виникаючі моральні почуття і досвід спілкування дитини з батьками, родичами, близькими людьми, що оточують, дорослими і однолітками. Саме у сім'ї дитина з перших днів життя уперше засвоює усе різноманіття духовного життя, ті кращі якості особистості, які характерні людям добрим, чуйним, гуманним. Тому інтерес дітей до побутових ігор є стійким в усіх вікових групах. Спонукальними причинами при цьому є прагнення до активності й самостійності, наслідування в широкому сенсі, задоволення пізнавальних і соціальних інтересів, радість творчості і спілкування з однолітками, усвідомлення своїх сил і можливостей.

Як відмічає А.К. Бондаренко, побутові ігри протікають як з ляльками, так і без них. Вони сприяють об'єднанню дітей різного віку. Молодші діти, що виконують роль дочок, синок, слугують об'єктом турботи дошкільнят. Такі ігри можуть об'єднати дітей, навчити взаєморозумінню, розвивати товариськість, почуття колективізму.

Широкі можливості для виховання гуманних почуттів представляють ігри з ляльками. Ляльки, що зображують немовлят і дітей дошкільного віку, стають предметом моральних переживань дітей.

Прояв ніжності, чуйності, прихильності до ляльок визначає гуманну спрямованість почуттів тих, що грають, позначається на їх взаємовідносинах. Дбайливо спілкуючись з малюком, піклуючись про нього, оберігаючи його, дошкільнята прагнуть зробити приємне не лише ляльці, але і її «мамі», іншим «членам родини».

Таким чином, вже маленькі діти бачать в ляльці образ живої людини. Наділяючи ляльку людськими якостями, діти переживають і радіють за неї, засмучуються разом з нею. Тому необхідно, щоб у кожній ляльці, що входить до групи, було ласкаве ім'я. Засвоюючи добре, ласкаве відношення до себе, діти у відповідь стають ласкавими, чуйними. Наслідуючи вихователя, який, граючи разом з дітьми, зображує ласкаву маму, що любить своїх дітей, вони ніжно колишують ляльку, співають їй коликсову пісеньку, проявляють повсякденну турботу про неї. Багатий матеріал для розвитку сюжетів і вдосконалення змісту побутової гри черпається з творів художньої літератури про дітей, про родину.

Таким чином, при систематичній роботі, спрямованій на формування гуманних почуттів дошкільнят до навколишніх людей і природи, у дітей формується гуманізм як моральна якість. Інакше кажучи, гуманізм входить в структуру особистості як якісна її характеристика. Слід підкреслити, що формування гуманних почуттів - процес складний і суперечливий. Уміння співчувати, співпереживати, радіти разом, не заздрити, робити добро широко і охоче в дошкільному віці лише закладаються. Хоча і слід пам'ятати, що саме дошкільник відкритий, схильний до подібного роду стосунків.

1.3. Сюжетно-рольова гра як засіб формування гуманних почуттів у дітей дошкільного віку

Тривожною тенденцією в сучасному соціумі є зниження гуманістичної складової у відносинах між людьми, що є важливою соціально-педагогічною проблемою. Однією з ключових характеристик, що визначають гуманні почуття до іншого індивіда, є емпатія - здатність до емоційної чуйності, чутливості, здатності до співпереживання, входження до внутрішнього світу іншої людини, а також прагнення до надання підтримки і допомоги іншим людям. Численні дослідження свідчать про те, що емпатія потрібна для повноцінного особистісного розвитку, оскільки, емпатія є однією з найважливіших сторін формування особистості, забезпечує її емоційно-моральний розвиток [].

У Державному стандарті одним з провідних пріоритетів дошкільної освіти є моральне виховання дітей, оскільки розвиток емоційно-моральної, гуманної особистості, здатної до співчуття, співпереживання, а також сприйняття емоційних проявів інших людей, забезпечує її успішну адаптацію в сучасному соціокультурному просторі. Особливу значущість виховання і розвиток емпатії здобуває в середньому дошкільному віці, оскільки цей віковий період багато в чому зумовлює майбутнє моральне обличчя людини. Здатність розуміти свої і чужі емоції, здатність відчувати психоемоційний стан іншої людини, уміння співпереживати, проявляти турботу про інших - є важливим моментом в становленні і формуванні усебічно розвиненої особистості дошкільника.

Низка вітчизняних учених вважають, що емпатія формується в спільній діяльності дітей, де мета спільної діяльності, значуща для дітей, сполучає їх зусилля, сприяє гуманізації їх стосунків. Включаючись до спільної діяльності, дошкільник нерідко проявляє кращі свої моральні якості - необхідність підтримати партнера, радіє успіхам товаришів, засмучується невдачам, приймає підтримку від однолітків [].

Особливу ефективність в розвитку емпатії має ігрова діяльність, яка є дітей цього вікового періоду, і грі належить найважливіша роль в розвитку і формування особи дошкільника.

Основою сюжетно-рольової гри є уявна ситуація, яка полягає в тому, що дитина бере на себе роль дорослого і виконує її в створеній неї самою ігровою обстановкою.

Сюжетно-рольова гра є потужним засобом педагогів дошкільних закладів у вихованні гуманних почуттів і стосунків у дітей, культури співпереживання і турботи, чуйного відношення до однолітків, розуміння їх емоційного стану, що спонукає дітей до морально цінних вчинків.

С. Л. Рубінштейн підкреслював, що гра сприяє формуванню новоутворень дитини і її психічних процесів: «Коли дитина грає ту або іншу роль, вона не просто фіктивно переноситься в чужу особу; переймаючи на себе роль і входячи в неї, вона розширює, збагачує, поглиблює свою власну особистість» []. Як ефективний засіб навчання і виховання дітей дошкільного віку, гра завжди привертала

увагу психологів і педагогів, які вважають, що «ігрова форма - це єдина діяльність дитини, що має місце у всі часи. Найбільш природним способом проникнення в дитинство, для пізнання і для дії на дитину, є, звичайно, ігрова форма» [1].

Для середнього дошкільного віку провідним видом діяльності дітей поступово стає сюжетно-рольова гра, значення якої в розвитку особистості дитини є значною: тут зароджуються і починають розвиватися усі найважливіші новоутворення дошкільного віку. Саме у сюжетно-рольовій грі йде процес виховання, навчання і розвитку дошкільника, у тому числі і гуманних почуттів до навколишніх людей: опановувавши роль, дитина вчиться розуміти іншу людину і входить в його положення, через гру діти знайомляться з нормами поведінки, зразками міжособистісного спілкування, формують свої знання про правила спілкування з однолітками, дорослими людьми. У сюжетно-рольовій грі діти беруть на себе функції дорослих людей і в створюваних уявних умовах відтворюють діяльність дорослих і стосунки між ними, а ігрові переживання залишають слід у свідомості дитини, і багатократне повторення дій дорослих, і наслідування їх моральних якостей впливають на утворення таких же якостей у дитини [2].

Зазначимо, що особливості ігор дошкільнят, виконання ігрової ролі змушує дитину діяти не так, як хоче вона, а так, як це пропонує роль, що нею виконується, підпорядкована соціальним нормам і правилам поведінки. У грі дитина знаходиться на позицію іншої людини, причому не однієї, а різних. В межах одного і того ж сюжету вона «дивиться» на ситуацію очима кількох людей. Наприклад, сьогодні дитина грає роль лікаря, а завтра - хворого, до того ж вона розуміє, про важливість того, щоб лікар піклувався про хворого, співчував йому, і про необхідність того, щоб «хворий» слухняно виконував усі вказівки «лікаря». Таким чином, перед дитиною відкриваються не лише правила поведінки, але і їх значення для встановлення і підтримки необхідних взаємовідносин з людьми [3].

Гра виховує дошкільнят не лише своєю сюжетною стороною, але і тим, що в ній зображується: гра примушує дітей по-справжньому пережити ті почуття, які за роллю повинні випробувати зображувані дітьми персонажі - співчуття до хворих, турботу про дітей, повагу до старших, ніжність і любов до тварин [4]. В процесі ж реальних взаємовідносин дітей, які розгортаються за обговорення змісту гри, розподілу ролей, ігрового матеріалу і т. п., дошкільнята вчаться враховувати інтереси однолітка, поступатися, співчувати йому, опановувати уміння проявляти своє відношення до оточення. Хоча ситуації, що програються дитиною, є уявними, але почуття, які вони переживають, граючи, як вже згадували вище, реальні, тобто в сюжетно-рольовій грі дитина не просто грає роль, а начеб то перевіряється в того, кого вона зображує, і вірить в правду гри. І ця специфічна особливість гри несе в собі величезні виховні можливості, оскільки, керуючи змістом гри, включаючи в сюжет гри певні ролі, педагог може програмувати певні позитивні почуття граючих дітей.

У житті дитини дошкільного віку гра займає одне з провідних місць. У грі дитина розвивається як особистість, у неї формуються ті сторони психіки, від яких згодом залежатимуть успішність її навчальної трудової діяльності, її стосунки з людьми. Крім того, гра слугує засобом розвитку і самореалізації дошкільнят, через гру вони засвоюють соціальні норми і культурні цінності, зразки поведінки, установки, поведінку в побуті, в грі проявляється їх здатність до творчості. Усе це говорить про те, що дитина, граючи, включається в процес соціалізації.

Дитяча гра не складається поза спеціально організованого, педагогічно доцільного, змістовного спілкування дорослого, зокрема, вихователя з дітьми.

Аналіз досліджень з проблеми розвитку гри у вітчизняній педагогіці дозволив виокремити кілька напрямів в організації сюжетно-рольової гри.

1) Сприяння самостійному оволодінню дітьми ігровими уміннями. Реалізація цього підходу, на нашу думку, повинна включати два етапи створення умов, що забезпечують змістовність і розвиток гри. Основний шлях - ознайомлення дітей із зразками діяльності дорослих, актуалізація знань про стосунки між людьми, опосередковане керівництво через непрямі прийоми дії і тематичні набори іграшок і ігрового устаткування.

Цей підхід, на думку багатьох дослідників, втратив свою актуальність, оскільки був орієнтований на самостійне оволодіння дітьми ігровими уміннями, що в умовах однієї групи сучасних дошкільних закладів і сімей з однією дитиною є малоефективним.

2) Управління формуванням реальних стосунків шляхом організації з урахуванням їх інтересів і вікових можливостей. Вважаємо, що об'єктом педагогічної дії мають бути реальні стосунки між дітьми, що виникають в процесі колективних ігор і пов'язані з формуванням у них соціально-бажаних якостей.

Зазначимо, що роль дорослого змінюється залежно від рівня розвитку гри. У індивідуальних іграх, іграх разом, важливо підтримати інтерес до дій однолітка і поступово вносити правила поведінки по відношенню до нього. У спільних іграх - звертати увагу на регулювання взаємовідносин дітей, вносячи правила для формування позитивного відношення до однолітка.

Звернемо увагу на необхідність обговорення характеристик людей з метою розкриття моральної суті діяльності дорослих та на можливість участі педагога в самостійній грі дітей з метою демонстрації зразка рольової поведінки.

Відомо, що, у дошкільнят можна сформувати чіткі уявлення про соціальну субординацію і досягти їх втілення в грі за допомогою навчання моделюванню стосунків, що виникають між людьми.

3) Розв'язання ігрових завдань самими дітьми при поєднанні прямих і непрямих прийомів організації гри [5].

Встановлено, що для формування сюжетно-рольової гри на кожному віковому етапі потрібний єдиний комплекс обов'язкових педагогічних заходів. Вони виділили наступні компоненти комплексної методики: Планомірне педагогічне активне збагачення життєвого досвіду дітей, основне джерело виникнення гри і її збагачення - реальне життя; Своєчасні (навчальні) ігри педагога з дітьми, спрямовані на передачу ігрового досвіду традиційної культури гри - дитина вчиться життєвий досвід переносити в ігровий умовний план, ставити і вирішувати ігрові завдання різними способами; Своєчасна зміна предметно-ігрового середовища з урахуванням життєвого та ігрового досвіду дітей, який збагачується; Активізує спілкування дорослого з дітьми, спрямоване на пробудження дошкільнят до самостійного використання в грі нових способів розв'язання ігрових завдань і нових знань про навколишній світ.

Основні принципи комплексного підходу зберігаються на усіх етапах розвитку гри, але змінюється роль кожного компонента. На етапі формування предметно-ігрової діяльності важливе предметне середовище, на етапі відображеної гри - повчальна гра і активізує спілкування для перенесення до рольової поведінки, на етапі сюжетно-рольової гри - активізує спілкування і зміна предметно-ігрового середовища.

Науковцями запропоновано поєднання прямих і непрямих прийомів організації гри і засновано це у зв'язку з новим підходом до гри як до розв'язання ігрових завдань самими дітьми - реалізація умов як для підготовки (формування) гри, так і для самостійної гри.

4) Принципово новий підхід до організації сюжетно-рольової гри запропонований Н. Я. Михайленко [6]. Основні його принципи: вихователь повинен грати разом з дітьми у позиції «граючого партнера» починаючи з раннього віку і далі необхідно за умови формування ігрових умінь одночасно орієнтувати дитину як на здійснення ігрової дії, так і на пояснення його сенсу; можливою партнерові - одноліткові, «

забезпечувати» способами узгодження дій з партнерами, формувати ігрові уміння на кожному віковому етапі розгортати гру особливим чином так, щоб перед дітьми відкривався і засвоювався новий, складніший спосіб її побудови (в процесі спільних ігор). У практиці дошкільних закладів освіти для формування гуманних почуттів дітей застосовують сюжетно-рольові ігри, які орієнтовані на розвиток емоційного компонента емпатії (констатація в грі емоційних станів людей), на когнітивний компонент (сприйняття і розуміння внутрішнього світу почуттів і переживань іншої людини), а також розвиток поведінкового компонента емпатії (сюжетно-рольові ігри, спрямовані на поведінку, що допомагає, сприяє у відповідь на переживання іншого). Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок про те, що сюжетно-рольова гра, яка є основним видом діяльності дошкільника, здійснює багатогранний вплив на розвиток особистості дитини, у тому числі і емоційно-моральний. Проникнення дитини в роль, рольові взаємовідносини, які виникають в процесі реалізації ігрового сюжету за умови передачі дітьми його емоційно-виразного змісту, допомагають дошкільникові зрозуміти іншу людину, врахувати її емоційний стан, бажання, настрої. Переймаючи на себе ролі в сюжетно-рольовій грі, відтворюючи вчинки дорослих, дитина переймається їх почуттями, співпереживає їм, починає орієнтуватися у відносинах між людьми, тобто розвивається її емоційна сфера. А це забезпечує можливість формування етичних норм, гуманності, милосердя, що допоможе знизити агресивності міжособистісних стосунків в майбутньому житті дітей.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ Засновником «гуманної педагогіки» вважається Ш. Амонашвілі. Гуманна педагогіка як педагогічна концепція Ш. Амонашвілі виступає як наслідок нового гуманного педагогічного мислення і включає у себе ідеї, що відкривають можливість безперервного оновлення педагогічного процесу, вдосконалення творчості, професійності педагога. Сьогодні над проблемою розвитку гуманних почуттів працюють такі відомі українські вчені як І. Бех, Л. Артемова, Т. Поніманська, Г. Лаврентьєва. Центром уваги гуманної педагогіки стає особистість, здатна до творчості та максимальної реалізації своїх можливостей. За основу гуманна педагогіка бере ставлення до «Я» як до найвищої цінності.

Гуманна педагогіка ґрунтується на неприпустимості будь-якого насильства над людиною; визнанні педагогом права вихованцям бути суб'єктом навчального процесу, рівноправним учасником; бути суб'єктом власної активності.

Гуманна педагогіка представлена системним підходом, сутність якого полягає в тому, що відносно самої її компонента навчального процесу розглядаються у системі з іншими. А її методологія розкривається за допомогою специфічних підходів, таких як: діяльнісний, діалогічний, культурологічний, національний.

Гуманність - цетіосновні характеристики поведінки людини, які визначають її ставлення до інших людей, до себе самого, до всього оточуючого, тобто цетіосновні характеристики поведінки людини.

Головним засобом виховання гуманної поведінки у дітей є їх спілкування з дорослими та однолітками.

Саме завдяки спілкуванню діти пізнають навколишній світ, отримують досвід.

Гуманна поведінка осягає в собі любов до людей, добре шанобливе відношення до оточуючого, повагу до ближнього, до його діяльності.

Ця порожня впевненість в собі, як в індивідуальності. У вихованні гуманних почуттів у дітей дошкільного віку використовуються засоби морального виховання.

Важливо, щоб гуманні почуття були сформовані у дошкільному віці. Виховання гуманістичних засад особистості починається з перших років життя.

На кожному етапі розвитку дитини дошкільного віку гуманна поведінка змінюється відповідно психологічних змін особистості.

Сучасні підходи до розвитку гуманності у дошкільників полягають у формуванні **softskills** у дітей дошкільного віку та STREAM-освіті в дошкільному закладі.

Розвиток сучасного суспільства вимагає нових підходів до професійної підготовки майбутніх працівників освітньої галузі. **Softskills** забезпечують: ефективність роботи у командах, налагоджування комунікацій, здатність приймати рішення у різних ситуаціях, вирішувати конфлікти та ін..

Softskills - цетіосоціально-психологічні навички, які будуть у нагоді будь-якому фахівцеві у різних життєвих чи професійних ситуаціях.

Обов'язковою складовою у розвитку цих навичок є особистість (особистісні риси, установки і картина світу) і мотивація до розвитку.

Існують переконливі дані, які свідчать про те, що емоції є найважливішим фактором регуляції процесів пізнання. Так, емоційна забарвленість - одна з умов, що визначає довільну увагу та здатність запам'ятовувати. Вона може суттєво забезпечити або ускладнити довільну регуляцію цих процесів.

Дошкільник не вмiє самостійно виражати свої почуття, емоційні переживання без спеціальної освіти, так як здатність довільно керувати своїми діями і емоціями складається протягом усього дошкільного дитинства. Емоції проходять шлях прогресивного розвитку, набуваючи все більш багатий зміст і все більш складні форми прояву під впливом соціальних умов життя і виховання.

З емоційним благополуччям дитини пов'язана її оцінка самої себе, своїх здібностей, моральних і інших якостей.

Дошкільний вік характеризується високою вразливістю й чутливістю до навколишнього.

Інтенсивний розвиток особистості дошкільника умовлює глибокі зміни в його емоційній сфері.

Впродовж дошкільного дитинства емоції розвиваються, ускладнюються і набувають інтелектуалізованого характеру.

Поняття «емоційний інтелект», на думку учених, є сукупністю когнітивних здібностей до ідентифікації, розуміння та управління емоціями.

Емоційний інтелект розглядається як здатність до розпізнання, розуміння емоцій і управління ними; мають на увазі як власні емоції, так і емоції інших людей.

STREAM-освіта - новий інтеграційний підхід до розвитку, виховання й навчання дітей. Цей напрям освіти інтегрує в собі завдання з формування в дітей загальних наукових уявлень про світ; ознайомлення їх з інформаційно-комунікаційними технологіями; розвитку мінливого експериментувати, конструювати; навчання дітей основ опрацювання змісту тексту, грамоти, математики, а також різних видів мистецтва.

У центрі програми - дитина - обдарована особистість, тобто така, яка самостійно, в силу власних вікових і психофізіологічних особливостей, обирає свої дії та рішення, досягає вищого рівня пізнавального розвитку.

Пропонований інтегрований підхід до реалізації STREAM-освіти дошкільнят суттєво відрізняється від традиційного комплексно-тематичного підходу в розподілі змісту освіти. Так, досліджувані об'єкти завжди відіграють не відокремлено, а в комплексі з іншими предметами, явищами, подіями. Це сприяє встановленню причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними, інтеграції освітніх ліній, об'єднаних єдиною темою.

Суть процесу розвитку гуманних почуттів полягає у взаємодії вихователя і дитини з метою залучення її до моральних цінностей суспільства, формування морального досвіду, виховання морально-вольових якостей особистості, мотивації.

Процес формування гуманних почуттів є важливою складовою емоційно-педагогічного процесу дитини.

Принципова особливість гуманних почуттів полягає в тому, що його не можна виділити на окрему спеціальну діяльність (наприклад, навчання), воно здійснюється протягом усього життя дитини, в досвіді будь-якої діяльності та спілкування з дорослими та однолітками.

Важливі етапи формування особистості дітей відбуваються до 7 років. Від того, що закладено в дитини в ці роки, залежить гармонійний розвиток його психіки в подальшому. Ігри, читання, спільні заняття з дорослими важливі для формування внутрішнього світу дітей. У цей вік педагог та батьки повинні докласти максимум зусиль для гармонійного розвитку дитини.

Розвиваючи гуманні почуття, ми вчимо дитину тому, як потрібно чинити в тій чи іншій ситуації і залишитися людиною. У теперішній час це дуже важливо. Люди забули про те, що ми є людьми і так само виховують дітей. Часто зараз батьки вчать своїх дітей думати тільки про себе і робити так як їм зручно, не думаючи про почуття інших.

Дуже важливо розвивати гуманні почуття у дітей для того щоб дитина не була егоїстом.

Також у теперішньому суспільстві є проблема розвитку емпатії. Діти не вміють співпереживати. Ця проблема з'явилася не так давно. Раніше таке траплялося набагато рідше, аніж зараз. Діти раніше мали більше живого спілкування. Зараз діти більше спілкуються з телефоном, а не з батьками, людьми і однолітками.

Сучасні технології це добре коли вони використовуються в міру. Якщо дитина постійно сидить в телефоні, то вона не вміє спілкуватися з людьми. Пропустивши сензитивний період розвитку гуманних почуттів і емпатії, надолужити втрачений час буде дуже складно і в повній мірі ці почуття вже потім не розвинути. Тому розвиток гуманних почуттів і емпатії є дуже важливим, а особливо їх вчасний розвиток.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ І АНАЛІЗ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ГУМАННИХ ПОЧУТТІВ У ПРОЦЕСІ СЮЖЕТНО-РОЛЬОВИХ ІГОР

2.1. Діагностика рівня сформованості у дітей середньодошкільного віку гуманних почуттів

Експериментальний етап дослідження був присвячений перевірці ефективності роботи з використання сюжетно-рольових ігор як засобу формування гуманних почуттів у дітей середнього дошкільного віку. Діагностичне дослідження проводилося нами упродовж чотирьох місяців. Об'єктом навчання і дослідження стали 40 дітей 5-6 років Дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №14 "Калинка", по 20 чоловік в кожній групі (експериментальною і контрольною).

Педагогічний експеримент включав три етапи: констатуючий, формуючий, контрольний. Перейдемо до опису кожного етапу дослідно-експериментальної роботи.

Констатуючий етап педагогічного експерименту тривав упродовж двох тижнів (у вересні 2024 року).

Мета цього етапу: визначити рівень сформованості гуманних почуттів у кожної дитини і в середньому по групі та рівень розвитку ігрової діяльності, у рамках якої демонструється уміння дітей вступати один з одним у міжособистісні стосунки і спілкування. Таким чином, констатуючий експеримент був орієнтовним вивченням питання про вплив гри на формування гуманних почуттів у дітей середнього дошкільного віку.

На цьому етапі роботи нами були відібрані методики, оформлені необхідні протокольні документи (карти обстеження, анкети-опитувачі та ін.), підготовлений матеріал і устаткування для експериментальної роботи (сюжетні картинки, дидактичні ігри та ін.).

Для того, щоб здійснювати адекватні педагогічні дії на етапі формувального експерименту, необхідно було мати уявлення про розвиваюче значення сюжетно-рольової гри, про яке згадувалося вище, добре знати її специфіку, закономірності її розвитку, рівень її сформованості у вихованців, принципи поетапного формування способів гри.

Сюжетно-рольові ігри розвивають ігрові і розкривають реальні взаємовідносини дітей дошкільного віку, тобто у дітей формуються уявлення про соціальні норми і правила, розвиваються навички комунікації, формується уміння взаємодіяти з однолітками в спільній діяльності, формуються позитивні установки до праці і творчості, а також формуються уявлення про основи безпечної поведінки в побуті. Таким чином, за допомогою **визначення рівня сформованості ігрових навичок** ми можемо визначити рівень соціального розвитку кожної дитини групи.

Для визначення **рівня сформованості ігрових навичок у дошкільнят середнього віку була розроблена схема спостереження, представлена нами нижче. У неї включені основні параметри, що визначають розвиток рольової гри, відповідно до концепції Д.Б.**

Ельконіна. Запропонована схема дозволяє здійснити як якісний, так і кількісний аналіз рівня сформованості ігрових навичок у дітей дошкільного віку.

Для подібних експериментів, на наш погляд, метод спостереження є основним і незамінним при первинному орієнтуванні в реальності дитячих стосунків. Він сприяє опису конкретної картини міжособистісних стосунків дітей, моментів, що запам'ятовуються, і цікавих фактів, які розкривають життя дітей в природних умовах. В процесі спостереження необхідно концентрувати свою увагу на активності, ініціативності, емоційності дітей, умінні дітей взаємодіяти одне з одним.

Отже, для вивчення рівня сформованості ігрових навичок у дітей середнього дошкільного віку ми організували рольову гру в групі дошкільнят одного віку. Тема гри задавалися нами, але в процес гри ми не втручалися, надаючи лише мінімальну допомогу у разі потреби. Дітям пропонувалися на вибір кілька тем для ігор, **такі ігри, як «Подорож», «День народження у Ведмедика» та інші, що не мають чітко заданої ситуації й ігри, що дозволяють включати в сюжет різні ролі.**

Спостереження також проводилося за сюжетною грою, що **виникла спонтанно, за власною ініціативою дітей.**

Діагностика **ігрової діяльності здійснювалася за 7 показниками:**

- 1. Уміння розподіляти ролі.**
- 2. Основа змісту гри.**
- 3. Рольова поведінка.**
- 4. Дії дітей в грі.**
- 5. Уміння використати атрибути і предмети-замісники.**
- 6. Уміння використати рольову мову, будувати діалоги.**
- 7. Виконання правил.**

Автори цієї методики пропонують кожен критерій оцінювати за 4 рівням:

- 1. рівень - від 2,0 до 3,5 років**
- 2. рівень - від 3,5 до 4,5 років**
- 3. рівень - від 4,5 до 5,5 років**
- 4. рівень - старше 5,5 років.**

Ми в конкретному випадку допрацювали методику для зручності математичного підрахунку даних щодо виявлення середнього рівня розвитку ігрових навичок у усіх вихованців групи: кожному рівню присвоєний відповідний бал. Так 1 рівень - це 1 бал, 2 рівень - 2 бали, 3 рівень - 3 бали і 4 рівень - 4 бали. Таким чином, чим вище кількість балів в середньому у групі, тим вище рівень сформованості ігрових навичок.

Розподіл балів по рівнях наступний:

низький рівень: 7-14 балів;

середній рівень: 15-22 бали;

високий рівень: 23-28 балів.

Ігрова діяльність дітей оцінювалася за наступними критеріями:

Уміння розподіляти ролі:

1 бал - ролі не розподілялися, хто встиг «оволодіти» ключовим атрибутом, той цю роль і грає (наприклад, узяв шприц - грає лікаря).

2 бали - розподіл ролей відбувається під чітким керівництвом дорослого за допомогою використання допоміжних питань: «Які ролі будуть в нашій/вашій грі? Хто гратиме роль мами? Хто хоче бути дочкою?».

3 бали - **самостійний розподіл ролей за відсутності конфліктних ситуацій (наприклад, коли одну роль бажають грати 2 і більше осіб). За наявності конфлікту ігрова група або розпадається, або діти звертаються за допомогою до вихователя.** 4 бали - **самостійний розподіл ролей, розв'язання конфліктних ситуацій.** Зміст гри:

1 бал - **дія з певним предметом, спрямована на іншого («мама» годує дочку-ляльку, неважливо, як і чим).** 2 бали - **дія з предметом відповідно до реальності.** 3 бали - **виконання дій, які визначені роллю (якщо дитина грає роль кухаря, то вона нікого не годуватиме).**

4 бали - **виконання дій, пов'язаних з відношенням до інших людей. Тут важливо, наприклад, не чим «мама» годує дитину, а «добра» вона чи «строга».** Рольова поведінка:

1 бал - **роль визначається ігровими діями, не називається.** 2 бали - **роль називається, виконання ролі зводиться до реалізації дій.**

3 бали - **ролі ясно виділені до початку гри, роль визначає і направляє поведінку дитини.**

4 бали - **рольова поведінка спостерігається на всьому періоді гри.** Дії дітей в грі:

1 бал - уся гра складається з однієї ігрової дії (наприклад, годування ляльки), що постійно повторюється.

2 бали - ігрові дії циклічні, але вже складаються з кількох дій (наприклад, годування, купання, укладення спати).

3 бали - спостерігається різноманіття і логічність ігрових дій.

4 бали - по групі відзначається чітка послідовність, різноманітність і динамічність ігрових дій залежно від сюжету.

- Уміння використати атрибути і предмети-замісники:

1 бал - атрибутика використовується після підказки педагога.

2 бали - самостійне використання атрибутики за призначенням (посуд, гребінці, пляшки з-під лікарських засобів і так далі).

3 бали - відзначається різноманітне використання предметів, особливо в якості замісників (м'ячики як кавуни, кубики як гирі і так далі); предметне оформлення гри займає значну частину часу.

4 бали - вибираються для використання багатofункціональні предмети (стрічки, палички, шматочки паперу, клаптики тканини і інше), при нестачі атрибутивні предмети виготовляються самостійно, але предметне оформлення гри займає невелику кількість часу. Уміння використати рольову мову, будувати діалоги:

1 бал - рольова мова відсутня, діти один до одного звертаються за іменами.

2 бали - спостерігається наявність рольового спілкування: звернення один до одного за назвою прийнятої ролі (наприклад, «мама», «доктор», «покупець» і так далі), але якщо запитати граючу дитину: «Ти хто?», вона назве своє ім'я.

3 бали - рольова мова є присутньою, іноді спостерігається незначний **перехід на пряме спілкування.**

4 бали - **відмічена рольова мова на всьому протязі гри, якщо запитати граючу дитину: «Ти хто?», назве свою роль.** Виконання правил:

1 бал - правила відсутні.

2 бали - не спостерігається чіткого виділення правил, але при розв'язанні конфліктних ситуацій, діти керуються правилами.

3 бали - **правила чітко визначені, але порушуються в емоційній ситуації.** 4 бали - **дотримання заздалегідь обумовлених правил на всьому протязі гри.**

Загальні результати ми відбили у вигляді діаграми (див. мал. 1).

Мал. 1. Процентне співвідношення результатів констатуючого експерименту за визначенням рівня розвитку ігрових навичок в експериментальній і контрольній групах

По малюнку видно, що в експериментальній групі низький рівень розвитку ігрової діяльності виявлений у 60% випробовуваних (12 осіб). Ігрові дії цих дітей одноманітні й складаються в основному з ряду операцій, які повторюються. Ігрові дії розгортають переважно у вже наявній ігровій ситуації, активно її не організовуючи і не перетворюючи. Ці діти приймають і визначають словесно свої ролі, не насичуючи їх характеристиками. В основному дотримуються звичних сюжетів, не вносять інновацій, наслідують активніших однолітків, йдуть за їх задумом. Також **для них характерне прийняття і послідовна зміна ігрової ролі, яку вони реалізують через дії з предметами і рольову мову.** **Діти з середнім рівнем сформованості ігрових навичок** (а таких за підсумками експерименту виявлено 40%, тобто 8 осіб) вільно вступають у рольову взаємодію з партнером-однолітком. **Ігри дітей не відрізнялися творчим розвитком сюжету. Гра, організована експериментатором, не викликала у дітей похваллення, і тому тривалість її була невеликою.**

Найнижчий показник (12 сумарних балів) виявлений у вихованця, чия ігрова діяльність повністю не відповідає віку. Ця дитина проявила невміння вільно входити в систему ігрової діяльності, спілкування і соціальної поведінки; не проявляв емоції (переживання, захват або розчарування і невдоволення) від результатів цієї діяльності. Отже, вона практично не орієнтується у виборі соціальної поведінки в дитячому і оточуючому середовищі. У цієї дитини виявлені серйозні проблеми навичок спілкування, про що згодом була проведена бесіда з вихователями групи, психологом дитячого саду і батьками самої дитини.

Найвищий показник (19 балів) виявлений також у однієї дитини. При виникненні конфліктних ситуацій ця дитина досить часто звертається за допомогою до дорослого. Бере участь в самостійному (без допомоги з боку дорослого) розподілі ролей. Виконує дії, що визначаються роллю, яка ясно виражена ще до початку гри, іноді проявляється циклічність ігрових дій, відзначається різноманітне використання предметів, особливо в якості замісників, рольове спілкування відповідає узятій на себе ролі, правила порушуються тільки в конфліктній або емоційній ситуації.

На етапі констатуючого експерименту в контрольній групі 50% (10 осіб) набрали сумарну кількість балів, що відповідає низькому рівню розвитку ігрової діяльності. У цих дітей виявлені проблеми у виконанні ігрової ролі та ігрових дій («зацікнення» сюжету на діях, що повторюються, і рольових діалогів). Отже, ці діти швидко виходили з гри.

Середній рівень розвитку ігрової діяльності виявлений у 50% випробовуваних (10 осіб). Відмічено, що ці діти виконують дії відповідно до сюжету і ролі, але при виникненні конфліктної ситуації гра розпадається, тому що діти не можуть прийняти загального рішення, домовитися.

Найнижчий показник (11 балів) виявлений у однієї дитини. Цей випробовувана приймає тільки ту роль, яку йому призначає дорослий. В процесі гри свою роль постійно називає, виконує дії відповідно до ролі, але ігрові дії мають характер циклічності. У рольові діалоги не вступає,

атрибутику використовує самостійно і за призначенням. Не спостерігається чіткого виділення правил.

Найвищий показник в цій групі (20 балів) також виявлений у одного випробовуваного. У цієї дитини відмічене чітке дотримання правил, гра ведеться відповідно до сюжету до тих пір, поки не виникає конфліктна ситуація. Ігрові дії визначені роллю, атрибутика використовується самостійно, але усі ігрові дії представляли характер циклічності. Правила порушуються.

В процесі спостереження за іграми дошкільнят, що спонтанно виникли, виявлена наступна тенденція - хлопчики частіше грають «вполіцію», з машинками, нерідко як сюжет використовують зміст мультфільмів і комп'ютерних ігор : «Зоряні війни», «Зомбі проти рослин» та інші. Дівчаткам цікавіше грати в такі ігри як «Дочки - матері», «Лікарня», «Магазин», а також за мотивами мультсеріалів.

Досвід отриманих раніше знань і сформованих уявлень, які діти отримували в результаті прочитаних книг, проглянутих мультфільмів, телепередач, реалізовувався в грі, проте відмічена тенденція значного відступу від оригіналу.

Таким чином, спостереження за ігровою діяльністю дітей обох груп в цілому показав, що рольові дії дітей не завжди погоджені. Спостерігається частий перетин рольових і реальних стосунків учасників гри, наприклад, вони виражали свою незгоду, невдоволення партнерами, відволікаючись від мети гри. Задум ігор розкривався не повністю. Ігрова тематика одноманітна. Рольова поведінка граючих дітей характеризується відсутністю згуртованості, ініціативності, емоційної забарвленості. Багато дітей проявили невміння будувати рольовий діалог, тобто спілкування дітей виходило за рамки певної ролі. В основному діти використали сюжети, запропоновані дорослим, рідко пропонували нові варіанти гри, інше використання звичного атрибуту. Лише деякі самостійно вибирали тему, домислювали запропонований варіант сюжету, швидко адаптуючись до нового ігрового завдання.

Як вже відзначалося, одним з параметрів соціального розвитку за Державним стандартом дошкільної освіти є розвиток соціального, емоційного інтелекту, емоційної чуйності, співпереживання [23].

Для визначення рівня сформованості емоційного інтелекту нами був використаний опитувач «Характер проявів емпатійних реакцій і поведінки у дітей дошкільного віку».

Ця робота проводилася методом спостереження. Впродовж усього дня ми спостерігали за поведінкою дітей в складних конфліктних ситуаціях, що мають яскраве емоційне забарвлення. По кожній дитині заповнювався окремий лист опитувача за 12 пунктам.

1. Виявляє цікавість до емоційної поведінки інших. 2. Спокійно здалека дивиться у бік дитини, що **переживає який-небудь стан. 3. Підходить до дитини, що переживає та спокійно дивиться на неї. 4. Намагається притягнути увагу дорослого до емоційного стану іншого.**

5. Яскраво, емоційно реагує на стан іншого, заражається ним. 6. Реагує на переживання іншого, кажучи при цьому: «А я не плачу», «А у мене теж», «А мені теж...»?. 7. «Зображує» співчуття, дивлячись при цьому на дорослого, чекає похвали, підтримки.

8. Повідомляє дорослому, як він пошкодував, допомагає іншому. 9. Пропонує дитині, що переживає емоційний стан, або іграшку, цукерочку чи інше.

10. Встає поряд з дитиною, безпорадно дивиться на неї, на дорослого. 11. Проявляє співчуття тільки на прохання дорослого (заспокоює, обіймає, гладить і ін.).

12. Активно включається в ситуацію, за власною ініціативою допомагає, гладить, обіймає і ін., тобто виконує заспокійливу дію.

Якщо дитина часто поводить себе адекватно поведінці, зазначеній в пунктах 1, 5, 9, 12, то за кожного з цих проявів вона отримує 6 балів, що в сумі складатиме 24 бали. Якщо подібні форми поведінки вона виявляє лише іноді, то їй привласнюється за кожен по 5 балів.

Якщо форма поведінки дитини часто адекватна зазначеним в пунктах 4, 6, 7, 8, то за них вона отримує по 4 бали. Якщо прояв цих форм поведінки (4, 6, 7, 8) спостерігається у дитини лише іноді, то вона отримує за них 3 бали. Якщо поведінка дитини часто відповідає критеріям, описаним в пунктах 2, 3, 10, 11, то ставиться по 2 бали. Якщо поведінка дитини іноді відповідає критеріям, описаним в пунктах 2, 3, 10, 11, то ставиться по 1 балу.

Якщо дитина ніколи не проявляє вказаної поведінки, то ставимо 0 балів.

Діти, що набрали від 17 до 24 балів, мають **гуманістичний тип емпатії (високий рівень)**. Такі діти виявляють цікавість до стану іншого, яскраво емоційно на нього реагують та ідентифікуються з ним, активно включається в ситуацію, намагаються допомогти, заспокоїти іншого.

У тому випадку, коли дитина намагається відвернути увагу дорослого на себе, емоційно реагує на переживання іншого, але при цьому говорить: «А я не плачу ніколи». і тому подібне. Якщо дитина, прагнучи отримати похвалу, схвалення дорослого, лише зображує співчуття, співпереживання іншому, то усі ці показники розглядаються як прояв егоцентричної емпатії (середній рівень).

Егоцентричну емпатію проявляють діти, що набрали від 9 до 16 балів. Діти, що набрали від 1 до 8 балів, відносяться до групи, що не виявляють цікавості до емоційного стану інших, слабо реагуючи на їх переживання і здійснюючі емпатійні дії лише із спонукання дорослого, можуть бути віднесені до низького рівня розвитку емпатії.

Результати обох груп в процентному співвідношенні представлені на малюнку (див. мал. 2).

(

70%

60%

50%

40%

30%

20%

10%

0%

)(

експериментальна група

)(

контрольна група

)(

високий рівень

)(

середній рівень

)(

низький рівень

)

Мал. 2. Результати експериментальної і контрольної груп по виявленню рівня і типу емпатії на етапі констатуючого експерименту

За результатами цього експерименту ми отримали наступні показники: в експериментальній групі у 70% (14 осіб) виявлений егоцентричний тип емпатії, 30% (6 осіб) показали низький рівень розвитку емпатії.

На малюнку видно, що в контрольній групі 60% (12 осіб) проявили егоцентричний тип, 40% (8 осіб) показали низький рівень розвитку емпатії. Таким чином, можна зробити висновок про те, що показники в обох групах приблизно однакові. Приблизно у половини випробовуваних емпатія, почуття співпереживання розвинене на досить низькому рівні.

За методикою виявлення рівня емпатії визначено, що у дітей переважає середній рівень емпатії, тобто діти середнього дошкільного віку не уміють проявляти співчуття до емоційно виражених станів однолітка, рідко проявляють здатність активно включатися в ситуацію, намагаючись допомогти, заспокоїти іншу дитину.

Випробовувані показали низький результат щодо розв'язання конфліктних ситуацій, отже, для них не властиво «вирішувати проблеми».

Зазвичай діти йдуть від конфліктів або до їх розв'язання залучають до допомоги дорослого.

Ігрові уміння дітей часто не відповідають віку, сюжетно-рольові ігри зав'язуються під керівництвом педагога, діти не уміють утримати сюжетну лінію без допомоги дорослого.

Дані констатуючого експерименту нашо́вхнули нас на необхідність розробки спеціальної системи роботи вихователя, яка сприяла б формуванню гуманних почуттів дітей середнього дошкільного віку.

2.2. Система роботи з формування у дітей середнього дошкільного віку гуманних почуттів засобами сюжетно-рольової гри

Формувальний експеримент проводився з дітьми експериментальної групи. Метою формувального експерименту було підвищення рівня сформованості гуманних почуттів у дітей старшої групи за допомогою сюжетно-рольових ігор.

Завдання формувального експерименту: формувати здібності розуміти емоційний стан, настрої іншої людини; сприяти розвитку уміння застосовувати способи емоційного впливу на практиці, надавати допомогу, співчувати; формувати досвід прояву гуманних почуттів за допомогою сюжетно-рольової гри; виховувати доброзичливе відношення до однолітків, уважне відношення до невдач інших.

В процесі формувального експерименту нами були використані наочні методи: розгляд ілюстрацій (сприяє кращому розумінню яскравих емоційних переживань людини, формує власне відношення про побачене, вчить співпереживати), перегляд презентацій, мультфільмів. За допомогою слайдів презентації ми мали можливість яскравіше описати ситуацію, розповісти про деталі, обговорити з дітьми послідовність дій і так далі. Після перегляду мультфільмів ми обговорювали з дошкільнятами причину певного вчинку і що спричинили його наслідки.

Також нами використовувалися словесні методи. Бесіда, як один з методів роботи, сприяє розумінню дітьми причинно-наслідкових зв'язків, формуванню уміння робити висновки, узагальнення. Саме бесіда виявляє моральну позицію дитини в його стосунках до навколишніх людей, тварин, рослин, об'єктів неживої природи.

Не забули ми і про художні твори, читання яких допомагає виховувати в дітях почуття, розвивати пам'ять, мислення, уяву, мову.

Практичні методи, які використовувались нами в роботі, були наступні: вправи, дидактичні і сюжетно-рольові ігри. **Вправи і дидактична гра дозволяли удосконалювати і закріплювати отримані раніше знання, активізували розумові здібності, розвивали мову. Сюжетно-рольова гра як засіб формування гуманних почуттів дітей середнього дошкільного віку, в першу чергу, приносила дітям задоволення. І потім, несла діагностичну і корекційну функцію.**

Перш ніж приступити до безпосередньої реалізації програми з формування гуманних взаємовідносин дошкільнят засобами сюжетно-рольової гри, нами була проведена робота із створення сприятливих умов в груповій кімнаті. Були підібрані і **раціонально розміщені інвентар і атрибути до сюжетно-рольових ігор. Проектування предметно-ігрового середовища організовувалося так, щоб максимально створити умови для самостійної гри, адекватних рівню розвитку ігрових умінь дітей і** змісту ігрової діяльності.

З дітьми, що мають низький рівень уміння розпізнавати емоції і диференціювати вчинки, проводилася індивідуальна робота. Для цього були використані такі дидактичні ігри як «Розпізнай емоцію», «Покажи емоцію» (з використанням дзеркала), «Що таке добре, що таке погано», «Допоможи помиритися» і так далі.

В процесі організації сюжетно-рольових ігор педагог постійно включався в гру, підказував, показував, направляв гру дітей.

В ході розвитку сюжету давали поради, спрямовані на розвиток гри: «мамі» радили піти з «дочкою» на «свято» і так далі. Це збагачувало зміст гри.

Під час дослідно-експериментальної роботи здійснювалася співпраця з батьками. Метою цієї роботи було підвищення їх педагогічної культури, мотивація до взаємодії з дітьми.

Робота з батьками включала інформування про зміст, методи і форми керівництва сюжетно-рольовими іграми (батьківський куточок «Як грати з дитиною»), консультація для батьків «Сюжетно-рольова гра в життя дитини». Ми залучали батьків до творчої співпраці, ними була надана допомога в організації ігрового середовища. За допомогою батьків були оформлені ігрові куточки, оновлені костюми, закуплені атрибути для сюжетно-рольових ігор.

Крім того, проводилася робота з вихователями, спрямована на підвищення їх компетентності в організації сюжетно-рольових ігор. У рамках цієї роботи було проведено виступ на педагогічній раді на тему «Організація сюжетно-рольової гри в групах середнього дошкільного віку».

Шляхом організації екскурсій, спостережень, читання художньої літератури нами створювалася основа для розвитку і збагачення змісту гри.

Розвиток навичок спілкування дітей і дорослих, в процесі якого педагог знайомить вихованців з вербальними і невербальними способами спілкування. В даному випадку використовувалися бесіди, комунікативні ігри і гри на розвиток емоційної сфери дитини, інша робота, спрямована на збагачення змісту сюжетно-рольової гри.

Як вже **згадувалося раніше, сюжетно-рольові ігри розвивають ігрові і розкривають реальні** взаємовідносини дітей дошкільного віку, **тобто у дітей формуються уявлення про** соціальні норми і правила, розвиваються навички комунікації, формується уміння взаємодіяти з однолітками в спільній діяльності.

Нижче ми навели систему нашої роботи з формування гуманних почуттів у дітей 4-5 років.

Ігри-ситуації 3 дітьми ми розбирали ситуації з казковими героями.

1. Ведмедики посварилися, давайте спробуємо їх помирити. 2. Як зайчикові попросити іграшку у мишки, вона йому дуже сподобалася і він хоче в неї пограти? 3. Підкажіть вовченяті вибачитися у білочки. Він її дуже образив.

Рухливі ігри на розвиток умінь спілкуватися

Маленький привид

Педагог пропонує дітям пограти в маленьких добрих привидів, яким захотілося трохи побешкетувати і лякати оточення. Повідомляє правила: «Коли я почну лякати в долоні, ви повинні будете руками робити ось такий рух (дорослий підводить зігнуті в ліктях руки, пальці розчепірені) і страшним голосом вимовляти звук «У». Якщо мої хлопання будуть тихі, ви тихо вимовлятимете звук «У», якщо гучні - лякати голосно. Але пам'ятаєте, що ми добрі привиди і хочемо тільки злегка пожартувати». Але перш ніж приступити безпосередньо до самих ігор, з дітьми була проведена попередня робота.

Голочка і ниточка (народна гра)

Усі гравці стають один за одним. Один гравець - голка. Інші гравці - нитка. «Голка» бігає, змінюючи напрям руху - і прямо, і змійкою, і по колу, з різкими поворотами і плавно. Інші гравці повинні не відставати і підлаштовуватися у своїх діях під свою команду [].

Кульки

Гравці (приблизно 5-6 осіб) взявшись за руки, утворюють коло. Команді дається кулька. Завдання команди будь-якими способами утримати кульку в повітрі, не розчіпляючи при цьому руки.

Путанка

Варіант 1. «Путанка в колі». Гравці встають у коло і беруться за руки. Руки розчіпляти не можна! Гравці заплутують коло - не розчіпляючи рук, переступаючи через руки, обертаючись і так далі. Коли путанка готова, в кімнату запрошується той, що водить. Йому треба розплутати гравців назад в коло, не розчіпляючи їх рук.

Варіант 2. «Змійка». Гравці встають в лінію і беруться за руки. Потім вони заплутуються (перший і останній гравці - тобто «голова» і «хвіст» змій проходять під руками гравців, переступають через руки і так далі). Завдання того, що водить - розплутати змію, не розчіпляючи рук гравців [].

Зміст попередньої роботи з підготовки до сюжетно-рольової гри включало:

1. Читання творів художньої літератури, в якій описується яка-небудь типова ситуація, що містить в собі моральний аспект, з подальшим обговоренням описаних в них вчинків. 2. Розгляд сюжетних картинок, що зображують різноманітні ситуації з життя дітей, що відображають різні емоційні стани дітей (страх, біль, прикрість, тривогу, радість і інші).

3. Використання в роботі з дітьми вербальних логічних завдань, в яких дітям пропонується рішення ситуацій, що містять в собі моральний сенс.

В процесі самостійних сюжетно-рольових ігор ми, використовуючи прийоми прямого і непрямого керівництва іграми, пропонували дітям інші сюжетні лінії, які відбивали б прояви гуманних стосунків до навколишніх людей, тварин, природи.

У кожній конкретній ситуації дітям надавалася можливість самостійно вибрати адекватні дії, які відбиватимуть гуманне відношення до близьких людей і тварин.

Попередня робота до сюжетно-рольової гри «Сім'я». Бесіда щодо серії сюжетних картинок «Діти на прогулянці». **Вихователь пропонує дітям розглянути уважно першу картинку, на якій зображена група дітей.**

Вихователь: «Прийшла весна. Вихователь разом з дітьми вийшла на прогулянку. Для ігор вона пропонує дітям скакалки, знаючи, що вони зрадіють, почнуть стрибати». В процесі своєї розповіді педагог звертає увагу дітей на радісний стан зображеної групи малюків.

Показуючи другу картинку, педагог пояснює: «Дівчатка стрибають, радіють, веселяться. Але у однієї з дівчаток нічого не виходить. Вона «заплуталася» в скакалці. Зверніть увагу: що в цей час роблять її подружки? Чи стануть вони допомагати дівчинці?»

Вихователь показує третю картинку: «Подружки помітили скрутне становище дівчинки. Що робить перша дівчинка? (показує подрузі, як треба стрибати). А друга? (дає дівчинці свою скакалку, вирішивши, що її скакалка зламана)».

Вихователь підтримує висловлювання дітей, їх радість від того що подружки допомагають дівчинці.

Показуючи четверту картинку, звертає увагу дітей, що не усі діти поступили також добре: «Подивіться, остеронь стоять дві дівчинки, які сміються над невдачею».

Закінчуючи бесіду, вихователь цікавиться у дітей: що їм сподобалося в цій історії, як би вчинили вони самі, потрапивши в подібну ситуацію, в яких ситуаціях ще можна пропонувати свою допомогу, не чекаючи прохання з боку нужденної людини.

Бесіда щодо сюжетної картинки «Розбита чашка»

Завдання: Учити підбирати правильні слова розради для іншої людини. Виховувати почуття взаємодопомоги і взаємовиручки. Виховувати у дітей уважне відношення до стану інших.

Вихователь показує дітям картинку, на якій зображений хлопчик і поряд з ним розбита чашка. Уся його зовнішність (фігура, особа) відбиває великий переляк. До цієї картини додається ще кілька картинок, що відбивають позитивне і негативне відношення дітей до помилки хлопчика. Дівчинка допомагає хлопчикові зібрати рештки чашки, як би звертаючись до нього із словами розради. Інший хлопчик співчутливо дивиться на потерпілого. Дівчинка веде до місця події вихователя, у обох на обличчях співчуття до героя. Два хлопчики, дивлячись на подію, сміються. Завдання вихователя розібратися в ситуації, досягти того, щоб діти усвідомили суть ситуації і емоційний стан «героя». **Обов'язково слід звернути увагу дітей на способи допомоги дитині у важкій ситуації.**

Читання художньої літератури. Казка «Зайчина хатинка»

Завдання: Формувати уявлення про слова вдячності, учти вживати їх в конкретних ситуаціях. Сприяти розвитку у дітей уважного відношення до стану навколишніх людей.

Після прочитання цього твору, педагог, розмовляючи з дітьми, ставить питання, що допомагають дітям усвідомити сенс вчинків Лисиці і Зайця.

1. Чому зайчик пустив лисицю до себе у будинок?

2. Що зробив зайчик, коли лисиця його вигнала?

3. Чому півник допоміг зайчикові?

Вихователь підтримує відповіді дітей, пояснює, що півник був уважним до стану оточення і зміг допомогти зайчикові, потурбувався про нього. Одразу необхідно звернути увагу на добрі вчинки дітей в групі.

Аналіз проблемної ситуації

Завдання: Виховувати чуйне відношення до оточення. Активізувати власний досвід переживань дітей в конкретній ситуації. Формувати уміння знаходити різні способи рішення. Вихователь: «Мама прийшла з роботи пізно, дуже втомлена і засмучена. У будинку не прибрано. Діти, як нам вчинити?»

Вихователь, звертаючись до дітей, пропонує їм різні ролі (мама, папа, доньки, сина), допомагає налагодити діалог з втомленою мамою, звернутися до неї із словами розради.

1. Діти, а як ще можна підтримати маму?

2. Хто запропонує щось нове? Вихователь заохочує різні пропозиції дітей, виділяючи інтонацію голосу, міміку дитини, яка змогла своїми словами передати турботу і ласку. Відмічає дітей, які придумали різні способи, щоб порадувати маму.

Організація сюжетно-рольової гри «Сім'я»

В процесі кожної ситуації педагог допомагає дітям знайти вірне рішення, ставлячи навідні питання. Наприклад: «Як можна порадувати втомлену маму?», «Коли ви хворієте, мами про вас як піклуються?», «Що спочатку повинен зробити брат?»

1. Мама захворіла. Їй необхідно викликати лікаря. Але у мами багато справ у будинку. Які будуть ваші дії?

2. Сестра прийшла з прогулянки. У дворі її образив хуліган. Які будуть дії брата?

3. Молодший братик/сестричка плаче. Ви причину не знаєте. Що ви робитимете?

Вихователь звертає увагу дітей на стан потерпілих, що вони потребують турботи, допомоги. Заохочує дітей, які співчують, співпереживають, проявляють турботу.

Вихователь не лише допомагає, якщо виникають ускладнення але і звертає увагу дітей на результати їх спільних дій, попереджає негативний прояв в поведінці дітей.

Попередня робота до сюжетно-рольової гри «Лікарня»

Чтение художньою літератури

Завдання:

Сприяти формуванню уявлень про те, яка складна і іноді небезпечна професія лікаря. Виховувати у дошкільнят почуття взаємодопомоги і взаємовиручки. Вихователь читає дітям твір «»

Після прочитання кожного твору проводить бесіду про професію лікаря.

1. Яким має бути лікар?

2. Як лікар може допомагати людям?

3. Чи необхідна це професія? Чому?

Дидактична гра «Чарівні слова»

Завдання :

4. Формувати уявлення дітей про «чарівні» слова.

5. Учити вживати ці слова в конкретних ситуаціях.

6. Сприяти розумінню взаємозв'язку слів і настрою оточення.

7. Виховувати дбайливе відношення до оточення, уважність, співчуття.

Вихователь: «Діти, а ви знаєте, які слова називають «чарівними»? Чому вони так називаються? Ось ми зараз подивимося, які чарівні слова ви знаєте? Я говоритиму вам фразу без таких слів. Ваше завдання підібрати правильне слово і побудувати нову фразу, але вже, використовуючи «чарівні» слова.

8. Підніми руки.

9. Дай м'яч.

10. Поділися цукеркою.

11. Я ненавмисно.

12. Я прийшов.

13. Пропустив, молодець.

14. Я зіпсував твій малюнок.

15. Я пішов.

Після гри вихователь проводить з дітьми бесіду про те, чому саме ці слова вони використали в кожній ситуації. Які ще «чарівні» слова знають діти. У яких ситуаціях доречно ці слова вживати.

Гра «Лялька захворіла»

Завдання:

16. Формувати навички взаємодопомоги.

17. Виховувати співчуття, чуйність, співпереживання. Вихователь розігрує сценку, пояснюючи дітям: « Дівчинка дуже сумна, її донька (лялька) захворіла (дівчинка гоїдає ляльку на руках). Вона не знає, як допомогти своїй «донці».

Вихователь звертається до дітей, пропонує їм різні ролі (лікаря, медсестри, шофера швидкої допомоги та ін.), допомагає налагодити діалог з хворою, звернутися до неї із словами розради. Вихователь заохочує ініціативу дітей.

Організація сюжетно-рольової гри «Лікарня» Завдання:

18. Розвивати вміння пропонувати свою допомогу іншим людям.

19. Виховувати уважність, чуйність, вміння проявляти співчуття до оточення.

У роботі з дітьми з формування уважного відношення до іншої людини, надання їй допомоги, вихователь використовує усі засоби в комплексі, але починати слід з накопичення знань в конкретних ситуаціях, в яких дитина може випробувати емоційне неблагополуччя і тих способів, які використовують діти з метою зміни цього стану.

В процесі організації цієї сюжетно-рольової гри вихователь, розподіливши ролі серед дітей, допомагає їм налагодити рольовий діалог за змістом, пропонуючи різні ситуації.

1. Маленькому ведмедикові терміново потрібно допомогу, у нього висока температура і болить горло і голова. (Тут вихователь звертає увагу дітей на загальний стан хворого, який потребує ласки, розради, а також негайної медичної допомоги).

2. Мама з маленькою дочкою пришли в поліклініку на прийом, у дівчинки рана на голові, йде кров. Там дуже довга черга. У поліклініці велика черга. Що робити мамі? Як бути тим, хто сидить в черзі? (вихователь підказує дітям варіанти виходу з цієї ситуації, що склалася, пропонує різні ситуації продовження, обговорює кожну з них разом з дітьми).

3. У поліклініці черга на прийом до лікаря. Усі сидять тихо і чекають. До очікуючих наближаються хлопчики, які голосно розмовляють і сміються. Що треба зробити в цій ситуації? Які будуть ваші дії?

Попередня робота до сюжетно-рольової гри «Мореплавці»

Бесіда щодо сюжетних картинок

Завдання: Виховувати доброзичливість. Формувати вміння орієнтуватися на емоційний стан однолітків. Формувати вміння спільно

знаходити вихід із складної ситуації, взаєморозуміння, взаємовиручку. Вихователь показує сюжетну картинку, на якій зображені діти, що старанно займаються виготовленням паперових картузів і комірців. Звертаючись до дітей: «Подивіться уважно на картинку. Як ви думаєте, чим зайняті діти?»

На першій картинці один хлопчик, у якого вийшло швидше впоратися з виготовленням атрибутів, допомагає іншим своїм товаришам. Педагог звертає увагу дітей на те, як старанно і наполегливо працюють діти на картинці.

Показуючи іншу картинку, вихователь звертає увагу дітей, що у дітей на зображенні вже побудований корабель з модулів. Діти в картузах і комірцях вже зайняли свої місця, але один хлопчик стоїть осторонь. У нього не вийшло зробити картуза. Він дуже сумний, тому що без цього атрибуту він не може увійти до гри. У інших дітей розгублений вид, вони не знають, як йому допомогти.

Вихователь звертає увагу дітей на стан хлопчика, що він засмучений і пропонує дітям знайти вихід з ситуації.

Після розгляду іншої картинки педагог пропонує дітям уявити себе на місці цього хлопчика. Що б вони відчували у цей момент? А якби вони опинилися на місці тих хлопчентя, що вже зайняли свої місця на імпровізованому «кораблі». Що б вони зробили на їхньому місці? Яку б допомогу запропонували своєму товаришеві? Як б слова підбрали для його заспокоєння і підтримки.

Гра «Людина за бортом»

Завдання: Виховувати чуйне відношення, переживання, співчуття; Формувати у дітей способи адекватної поведінки в нестандартних ситуаціях; Сприяти активізації власного досвіду **переживань дітей. Вихователь перед дітьми розігрує за допомогою іграшок сценку, при цьому пояснює: «На борту корабля надзвичайна подія, паніка. Людина за бортом! Що ж робити, як бути?»**

Педагог **уважно вислуховує версії дітей, звертаючи увагу на те, як вони пропонують допомогти «потерпілому», заохочує тих, хто запропонував свій вихід** з ситуації.

Читання уривка художнього твору : «Далеко в морі»

Завдання: Сприяти формуванню уважного відношення до оточення; Знайомити із способами виходу з цієї ситуації; Формувати навички дбайливого і доброзичливого відношення до оточення.

Бесіда про прочитане. Вихователь розмовляє про професію **мор'яка, звертає увагу дітей на те, які якості повинні матимор'яки. (Бути сильними, витривалими, справедливими, чуйними, прийти на допомогу один до іншого в скрутну хвилину).**

Організація сюжетно-рольової гри «Мореплавці»

Досвід справедливих стосунків в запропонованих сюжетно-рольових іграх ми пропонуємо розвивати за допомогою створення в процесі гри спеціальних ігрових ситуацій, які вносить дорослий, що вимагають від дітей не лише виконання рольових стосунків, але, передусім гуманній чуйності.

Завдання: Виховувати чуйність, доброзичливість, взаємодопомогу; Формувати уміння діяти спільно.

Ситуації для збагачення сюжету гри:

1. Люди за бортом!
2. Кит поранився об гвинт корабля, йому терміново потрібна допомога.

Таким чином, на другому етапі експерименту пропрацювала система роботи з **виховання гуманних почуттів у дітей середнього дошкільного віку в сюжетно-рольових іграх**, що включає ігри з вихователем, діяльність з розвитку уявлень про навколишній світ, самостійні ігри, бесіди та ін.

Результати експериментального навчання описані нижче.

- 2.3. Контрольна діагностика рівня сформованості у дітей середнього дошкільного віку гуманних почуттів і стосунків

Контрольний етап проводився нами в листопаді 2024 року. Метою цього етапу було перевірити ефективність проведеної роботи шляхом визначення особливостей прояву дітьми середнього дошкільного віку гуманних почуттів.

Дослідження проводилося за тими ж методиками, що і на етапі констатуючого експерименту.

Дані результатів контрольного етапу експерименту дані на малюнку (див. мал. 3).

Мал. 3. Процентне співвідношення результатів контрольного експерименту за визначенням рівня розвитку ігрових навичок в експериментальній і контрольній групах

У результаті повторного дослідження рівня розвитку ігрових навичок у дітей експериментальної групи ми отримали наступні результати: 15% випробовуваних (3 дитини) показали високий рівень розвитку ігрової діяльності. Ці діти проявили уміння розгортати **різноманітні сюжети (індивідуально і з однолітками), вільно комбінуючи події і персонажів з різних смислових сфер.** У них спостерігалася активність в організації самостійних ігор. Вони були ініціаторами розподілу ролей між учасниками гри, пояснювали сюжетну лінію, уважно відносилися до пропозицій з боку товаришів. Відмічено уміння погоджувати свої дії з діями інших дітей, «не ламаючи» сюжету і не порушуючи рольовий діалог. Таким чином, гра дітей, що показали високий рівень, максимально наближена до реальних дій.

У 60% випробовуваних (12 дітей) розвиток ігрової діяльності відповідає середньому рівню. За результатами цієї групи дітей також необхідно відмітити, що у двох дітей відмічена висока динаміка. Якщо на етапі констатуючого експерименту рівень ігрової діяльності відповідав низьким показникам, то на контрольному етапі їх ігрові уміння стали відповідати віку.

Таким чином, в цілому по групі за підсумками контрольного етапу низький рівень розвитку ігрової діяльності знизився на 35% (7 осіб), показники середнього рівня зменшилися на 20% (4 особи).

Показники контрольної групи, за підсумками цього етапу наступні: низький рівень розвитку ігрової діяльності виявлений у 30% (6 осіб), це на 20% (4 особи) менше в порівнянні з констатуючим етапом. Середній рівень визначений у 65% (13 осіб), що стало більше на 15% (3 особи). Високий рівень на цьому етапі в контрольній групі виявлений у 5% (1 особа).

За результатами методики визначення рівня емпатії (див. мал. 4) ми отримали наступні показники: в експериментальній групі у 25% (5 осіб) виявлений гуманістичний тип емпатії. 60% (12 осіб) проявили егоцентричний тип. Низький рівень - 15% (3 особи). Відмітимо, що показники низького рівня стали менше на 15% (3 особи), а середнього рівня - на 10% (2 особи).

На малюнку (див. мал. 4) видно, що в контрольній групі тільки у 5% (1 особа) виявлений гуманістичний тип емпатії. 45% (9 осіб) проявив егоцентричний тип, 50% (10 осіб) показали низький рівень розвитку емпатії. Зокрема, показник низького рівня підвищився на 10% (2 особи). Ефективність проведеної роботи підтверджується результатами педагогічного експерименту на контрольному етапі, показники компонентів соціалізації дітей експериментальної групи значно покращали.

Діти стали більше грати, самостійно вирішували багато конфліктів, вимагали від дорослих менше уваги до себе. Крім того, помітно знизилася агресивність багатьох «проблемних» дітей; зменшилася кількість демонстративних реакцій; замкнуті діти, що грали раніше наодинці або що не відходили від вихователя ні на крок, стали частіше брати участь в спільних іграх. **Діти навчилися розуміти стан і настрої іншої людини, знаходити різні способи вирішення складної проблеми.** Вони **надають різноманітну допомогу одноліткам, що потрапили у важку ситуацію.**

Таким чином, результати експерименту дозволяють стверджувати, що використання комплексу сюжетно-рольових ігор позитивно впливає на ефективність виховання гуманних почуттів у дошкільнят старшої групи. Отримані результати дослідження дають основу зробити узагальнений висновок про те, що мета дослідження досягнута і гіпотеза підтверджена.

ВИСНОВОК

Тема даної випускної кваліфікаційної роботи актуальна. Гуманність, **як характеристика стосунків є обумовленою системою моральних норм і цінностей, системою установок особи на соціальні об'єкти, і передусім, на іншу людину. Ці системи відбиваються у свідомості людини у вигляді переживань,** співчують в **спільній діяльності. Поняття гуманності, як соціальної установки вживається дослідниками досить часто при аналізі широкого кола різних проблем, пов'язаних із засвоєнням моральних норм, розвитком емпатії, з формуванням** допомагаючої поведінки [].

Формування гуманних почуттів у дітей дошкільного віку - одне з основних завдань морального виховання дітей. Найважливішим засобом в процесі формування гуманних почуттів у дітей дошкільного віку є сюжетно-ролева гра.

На початку роботи ми визначили актуальність цієї проблеми тим, що **гуманні почуття формуються і розвиваються в процесі гуманного відношення дитини з дорослими і однолітками. Велику частину свого часу** діти дошкільного віку проводять в грі, яка у свою чергу є потужним засобом розвитку гуманних стосунків.

Відповідно до цього була висунена гіпотеза про те, що сюжетно-рольові ігри сприяють формуванню гуманних почуттів **у дітей середнього дошкільного віку,** якщо **звертати увагу на регулювання взаємовідносин дітей, вносячи правила для формування позитивного відношення до однолітка.**

В процесі роботи нами був проведений аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження гуманних почуттів старших дошкільнят і вивчення значення сюжетно-рольової гри в цьому процесі. В ході теоретичного дослідження були розкриті основні поняття: «гуманність», «сюжетно-рольова гра», «оцінка», «соціальна компетентність», «емпатія» і інші. Також в ході вивчення педагогічної літератури позначена проблема розвитку гуманних стосунків в дошкільному віці в контексті гуманізації освіти, розглянуті особливості становлення гуманних стосунків в старшому дошкільному віці, розглянуто значення сюжетно-рольової гри у формуванні гуманних почуттів у дітей середнього дошкільного віку.

У основі гуманних почуттів лежить гуманізм як моральна якість особи, що проявляється тільки по відношенню до інших. Гуманні почуття, **відкриваючи ряд загальнолюдських цінностей, являє собою ту основу, без якої неможливий моральний, духовний розвиток людини.**

У житті дитини дошкільного віку гра займає одне з провідних місць. **У грі дитина розвивається як особу, у нього формуються ті сторони психіки, від яких згодом залежатимуть успішність його учбової і трудової діяльності, його** стосунки з людьми. Крім того, гра служить засобом розвитку і самореалізації дошкільнят, через гру вони засвоюють соціальні норми і культурні цінності, зразки поведінки, установки, поведінку в побуті, в грі проявляється їх здатність до творчості. Усе це говорить про те, що дитина, граючи, включається в процес соціалізації.

Саме тому необхідно правильно керувати грою дитини. Неправильне керівництво грою або відсутність його як такого може привести до того, що процес соціалізації дитини проходитиме з різними утрудненнями.

Проведена нами експериментальна робота показала: до педагогічних умов, що забезпечують успішніше формування гуманних почуттів і стосунків дошкільнят, слід віднести:

20. розширення соціального досвіду дитини через спілкування з однолітками;

21. моральне виховання з опорою на соціокультурні цінності;

22. розробку програми взаємодії педагога з сім'єю.

Ефективність проведеної роботи підтверджується результатами педагогічного експерименту на контрольному етапі, показники компонентів соціалізації дітей експериментальної групи значно покращали. Діти стали більше грати, самостійно вирішували багато конфліктів, вимагали від дорослих менше уваги до себе. Крім того, помітно знизилася агресивність багатьох «проблемних» дітей; зменшилася кількість демонстративних реакцій; замкнуті діти, що грали раніше наодинці або що не відходили від вихователя ні на крок, стали частіше брати участь в спільних іграх. Діти навчилися розуміти стан і настрої іншої людини, знаходити різні способи вирішення складної проблеми.

Результати практичного дослідження, проведеного нами, підтвердили висунену на початку роботи гіпотезу про те, що сюжетно-ролеві ігри сприяють формуванню гуманних почуттів **у дітей середнього дошкільного віку,** якщо **звертати увагу на регулювання взаємовідносин дітей, вносячи правила для формування позитивного відношення до однолітка.**

Проведення експериментальної роботи підтвердило правомірність первинного визначення гіпотези, цілей, завдань, логіки і змісту наукового дослідження. Отримані результати є основою для подальшого дослідження з цієї проблеми. Висновки дослідження не претендують на її вичерпне рішення і вимагають подальшої роботи